

Ötletek vezetők számára

Válaszolatok a következő kérdésekre:

- 1) Hol és mikor született Nagy Lajos király?
- 2) Kik voltak a szülei? Miért voltak híresek szülei?
- 3) Kit tartott példaképének?
- 4) Hol és mikor koronázták meg királynak?
- 5) Milyen király volt Nagy Lajos?
- 6) Jellemezd Magyarország helyzetét Nagy Lajos uralkodása idején!
- 7) Sorolj fel egy pár fontosabb embert Nagy Lajos idejéből?
- 8) Kik ellen viselt háborút Nagy Lajos király?
- 9) Ki volt a leghíresebb vezére? Mondd el röviden, milyen volt egy lovagi viadal.
- 10) Egészítsd ki a következő részleteket Nagy Lajos életével kapcsolatosan:

Feleségének neve: _____

Testvérének neve: _____

Ellenségei: _____

Hány országnak volt királya: _____

Kivel háborúzott a legtöbbet: _____

Ötletek foglalkozásokra:

- 1) Játsszátok ki a mondákat azután, hogy elolvastátok őket!
- 2) Hogyan viszonyul Nagy Lajos és a lovagok kora a mai világhoz?
- 3) Mit tanultál a lovagokról?
- 4) Rajzoljátok le a Kárpát-medence térképét Nagy Lajos idejében.
- 5) Miért emlékezünk Nagy Lajos korára olyan szeretettel?
- 6) Keressetek további könyveket Nagy Lajos!

FORRÁSMUNKÁK

Történelmi lexikon, Könyvmíves kiadó, Budapest, 1999

Benedek Elek, **Hazánk története,** Történelmi olvasókönyv,
Szalay könyvkiadó, Budapest, 2001

Szabolcs Ottó és Závodszy Géza, **Ki kicsoda a magyar történelemben,**
Anno könyvkiadó, Budapest, 1999

Mitták Ferenc, **1000 év 1000 híres történelmi személy,**
Tóth könyvkiadó, Debrecen, 2001

Móra Ferenc, **Mondák és mesék,** Tankönyvkiadó, Budapest, 1985

Halmos Ferenc, **Száz rejtély a magyar történelemből,** Gesta könyvkiadó, 1994

Csicsay Alajos, **Királyok, fejedelmek, kormányzók,**
Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2000

Lengyel Dénes, **Régi Magyar Mondák,** Móra kiadó, Budapest 1995

Kulcsár Zsuzsa: **Így éltek a lovagokban**

Kovács Annamária: **A lovagi tornákról röviden**

Zombori István: **Lovagok és lovagrendek**

Kurcz Ágnes: **Lovagi kultúra Magyarországon a 13.-14. században**

J. Huizinga: **A középkor alkonya**

Szerkesztette: Szórád Gábor

A képregényt rajzolta: Kasza Magdolna

A képregényt írta: Magyar Sándor

Nagy Lajos építkezéseivel
meghonosodik a lovagkorra
jellemző gótikus stílus.

Az 1350-es évek végén:

Ma hozták meg urunknak
Bécsből a Képes Krónikát.

Palaiologosz Mihály bizánci császár budai látogatásakor:

A balkáni népek
meggyengülnek
támadásaid miatt!

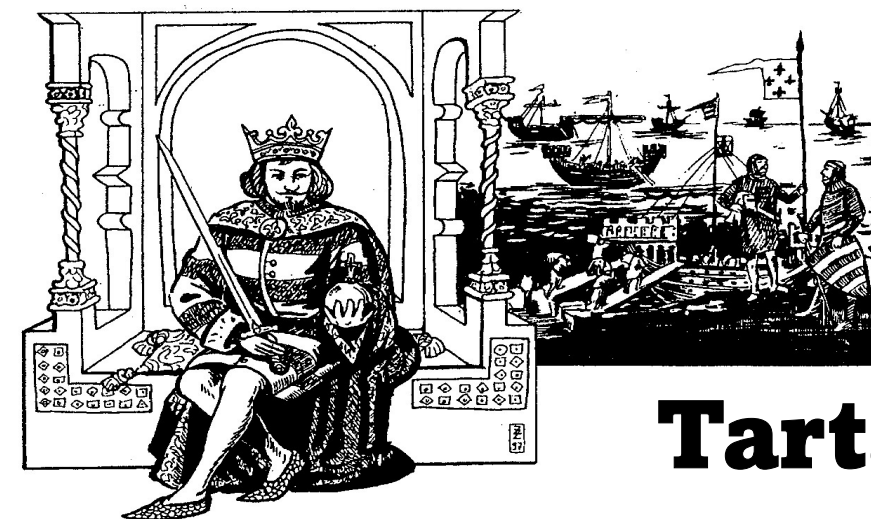
Keleti keresztény létükre befogadják
az eretnekeket. Lovagjaimmal csak
közéjük visszük Róma keresztjét!

Gyönyörű hölgyem!
Papom Pécsen elvégezte
a királyom által alapított
egyetemet. Ő mondta:
szolgálataimért
cserébe Lajos
elengedheti apád
váltásdíját!

1382-es halálakor Anjou Nagy Lajos
valóban olyan lovagi kultúrát hagyott
maga mögött, amelyre biztosan épít-
kezhetett Luxemburgi Zsigmond és
Mátyás, a későbbi két nagy király.
Uralkodásuk alatt a magyar lovagvilág
utoléri Nyugat-Európát
és megkezdvi virágzását.

Tartalom

- Nagy Lajos király életrajza 4. oldal
- Kronológiai áttekintés 5. oldal
- Nagy Lajos a második lovagkirály 6. oldal
- Toldi Miklós a 9. oldal
- Élet a lovagkorban 11. oldal
- lovagok és lovagi tornák 21. oldal
- Térkép 28. oldal
- Legendák és mondák
 - ⇒ *Endre királyfi* 29. oldal
 - ⇒ *A nápolyi hadjárat* 30. oldal
 - ⇒ *Az apulai hadjárat* 31. oldal
 - ⇒ *A bakfitty* 32. oldal
 - ⇒ *Az életmentő király* 33. oldal
 - ⇒ *A prágai kaland* 34. oldal
 - ⇒ *Toldi Miklós párviadala* 55. oldal
- Lovagkor képregényben 33. oldal
- Ötletek örsvezetők számára 44. oldal
- Kérdések a felkészüléshez 44. oldal

Nagy Lajos király 1326-1382

I. Lajos 1326-ban született, és apja halála után, 1342-ben került a magyar királyi trónra. Uralkodását a szinte évenként megismétlődő hadjáratok jellemezték. Az 1340-es és 1350-es években már III. Kázmér lengyel király oldalán a litvánok ellen háborúzott. Nápolyi hadjáratát, öccse, András meggyilkolása miatt indította meg 1347-ben. 1352-ben bevonult Dél-Itáliába, de ez a vállalkozása végül politikai vereséggel zárult. Dalmácia és az adriai kikötők megszerzéséért Velencével

háborúzott. 1358-ban a zárai béke után Dalmácia magyar fennhatóság alá került. Lajos az állandó csatározások mellett a belügyeket sem hanyagolta el. 1351-ben országgyűlést hívott össze Budára, ahol a nemesség óhaját teljesítve megerősítette az 1222. évi Aranybullát, és bevezette az ősiség törvényét, mely a nemesi birtok sérthetatlensége mellett megtiltotta annak elidegenítését. Elősegítette a városok fejlődését, sőt 1367-ben Pécsen egyetemet is alapított. Az ő könyvtárából maradt ránk a Képes Krónika. 1370-ben III. Kázmér halála után Lajos királyt emelték a lengyel trónra, s ezzel a két ország perszonáluniót kötött egymással. Lajos idejében már igen érezhető volt a török fenyegetettség. 1377-ben a magyar uralkodó is megütközött és fényes győzelmet aratott a hírhedt török hadak felett. Nagy Lajos uralkodása alatt terjedtek el Magyarországon a lovagi szokások. Lajos király, maga is mint „lovagkirály” kormányozta az országot. Élete végén lepraszzerű betegségbe esett, amibe 1382-ben nagy kínok között belehalt.

Lajos 1346-tól több hadjáratot indított apja gyermekéveinek helyszíne, Nápoly elfoglalására. 1349-ben a vezérek megegyeztek a csata helyszínében és idejében, de az ellenség hamarabb támadott!

ronológia

- 1342 I. (Nagy) Lajos trónra lépése
- 1343 Meghal I. Róbert nápolyi király
- 1344 Sándor havasföldi fejedelem meghódol Nagy Lajosnak
- 1344-45 Litván háború
- 1346 Nagy Lajos súlyos veresége Záránál a velenceiktől
- 1347 A királyi udvar Visegrádról Budára költözik
- 1347-48 Nagy Lajos első nápolyi hadjárata
- 1350 Nagy Lajos második nápolyi hadjárata
- 1351 Lajos király megújítja az Aranybullát
- 1351-52 Nagy Lajos második litvániai hadjárata
- 1352 Nagy Lajos békét köt Johanna királynővel, szövetséget köt Genovával Velence ellen
- 1354 I. Murád szultán elfoglalja Gallipolit ezzel megveti a törökök európai hatalmának alapját. Nagy Lajos harmadik hadjárata a litvánok ellen, majd a tatárok ellen
- 1355 A királyi udvar visszaköltözik Budáról Visegrádra
- 1356 Nagy Lajos Velence elleni háborúja
- 1358 A magyar király és Velence békét köt, Velence lemond Dalmáciáról, Ragusa is magyar fennhatóság alá kerül. Ismeretlen szerző megkezdi a Képes Krónika írását
- 1360 Királytalálkozó Nagyszombat városában (I. Lajos, IV. Károly német-római császár és cseh király, Luxemburgi János morva örgróf, IV. Rudolf osztrák herceg)
- 1362 I. Murád szultán elfoglalja Drinápolyt
- 1363 Nagy Lajos hadjárata a bosnyákok ellen
- 1364 Nagy Lajos Durazzoi Károly herceget Nápolyból az udvarába hozatja. Kinevezi Horvátország és Szlavónia hercegévé
- 1365 Toldi Miklós zsoldosvezérként a pápa és I. Johanna szolgálatába áll. Nagy Lajos hadjárata Felső-Bolgárország ellen.
- 1367 Nagy Lajos egyetemet alapít Pécsen
- 1370 Meghal III. Kázmér lengyel király. Nagy Lajost lengyel királlyá koronázzák Krakkóban
- 1373 Velencei-magyar háború
- 1375 Nagy Lajos török és havasalföldi háborúja
- 1378-81 Velencei háború. Durazzói Károly magyar csapatokkal elfoglalja Nápolyt
- 1381 A torinói békében Velence elismeri, hogy Dalmácia a magyar koronához tartozik
- 1382 Nagy Lajos halála

Nagy Lajos a második lovagkirály

(Azoknak akik többet szeretnének tudni)

Három fia maradt Róbert Károlynak s Lajos, a legidősebb, tizenhat éves volt, amikor fejére tették a szent koronát (1342-1382). Daliás természetű, szép arcú, művelt lelkű, bátor szívű volt az ifjú király, s azok az urak, akik azt hitték, hogy ismét „szabad a vásár”, keservesen csalódtak. Férfi volt ez növendék ifjú, igazi király, akit a királyi hatalom nem szédített el, hogy nem is tűrte a csorbát azon. Apja példájára fényes udvart tartott, szere-száma nem volt a lovagi játékoknak, melyekben ő maga is részt vett, s ha hadba kellett szállni (s pedig sokszor kellett!), mindenütt ott látjuk a királyt, mégpedig a had élén.

Alighogy trónra lépett, felemelték a fejüket itt is, ott is az elbizakodott főurak, de csakhamar megjuhászodtak: emberükre találtak az ifjú királyban. Személyesen ment Erdélybe, hogy megleckéztesse Szécsi Endre püspököt, aki a népet erősen sanyargatta, s hódolatra kényszeríté a havasalföldi vajdát is, aki az országtól elpártolt vala. S mert Moldován át gyakran betörték Erdélybe a tatárok, leszámolt velük is: tönkrevverte a tatárok hadát.

Történt mindez uralkodásának második esztendejében. Jóformán meg sem pihent, a Dráván túli részeken termett, ahol a

Németujváriak, a Brebiriek s más főurak garázdálkodtak, nyíltan szövetszövetkezve az ország régi ellenségével: Velencével.

Nápolyi hadjárat

Az urak egy része meg is hódolt, de teljesen nem tudta helyreállítani a rendet, nem tudta megtörni Velence uralmát a tengerparti városokon, mert hirtelen Nápolyba kellett sietnie.

Nápolyban volt az öccse, Endre, akit összeházasítottak a nápolyi király leányával, Johannával, de ezen a házasságon nem volt áldás. Johanna nem szerette Endrét s hallani sem akart arról, hogy férjét megkoronázzák. Ő maga akart a király lenni s Endrének a lenézett férj szánalmas szerepe jutott. Az udvarban tolakodó jövevénynek nézték s aszerint bántak el vele. Lajos nem nézhette tétlenül öccsének megaláztatását.

A magyar király testvére volt az, akit méltatlanul megaláztak s ezt sem a király, sem a nemzet nem hagyhatta megtorlatlanul.

Csordultig telt a pohár: Johanna gyalázatos módon megfojtotta Endrét Aversa várában, hová a szegény ifjút vadászat ürügyével csalták.

A pápa Lajos király követelésére megindította ugyan a vizsgálatot, de sohasem tudódott ki, hogy ki volt a

A templomosok és johanniták 1241-ben szinte mind egy szálig elesnek a mongolok - tatárok ellen vívott muhi csatában.

Pajzsokat a király köré!

Menekítsétek ki a szekérvárból!

A nyitrai várban megpihenhetünk!

IV. Béla később a tatárok ellen hatásos lovagi nehéz lovasságra építi hadseregét.

Szintén csak a királyi székhelyen találni lovagi költeményeket megénekítő trubadúrt.

Ismerjük Nagy Sándort és Tróját! Szent Lászlóról regélj!

Nyugat-Európával ellentétben kevesebb a háború, és kevés a nagybirtokos.

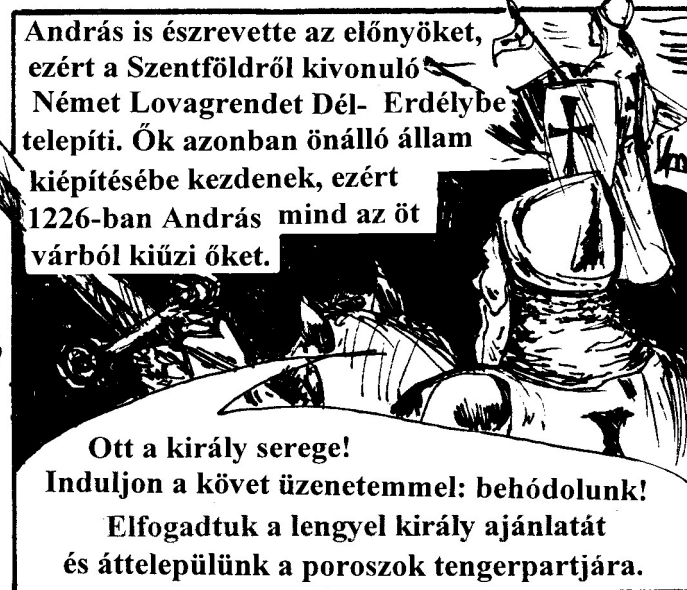
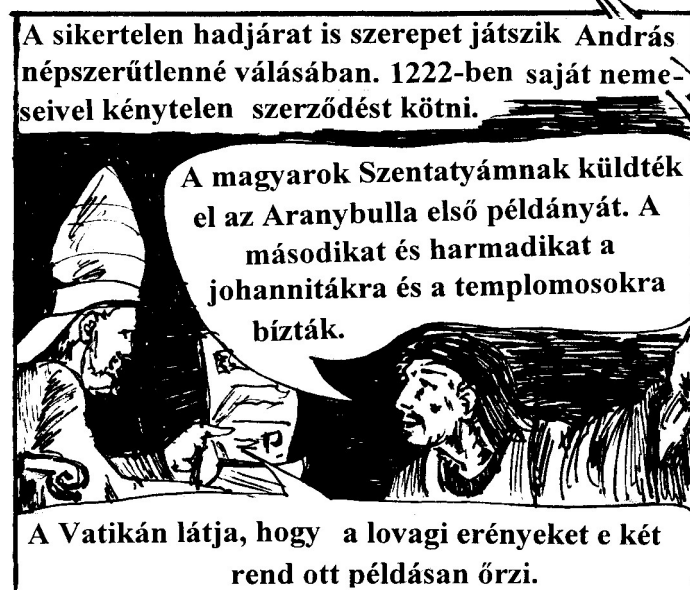
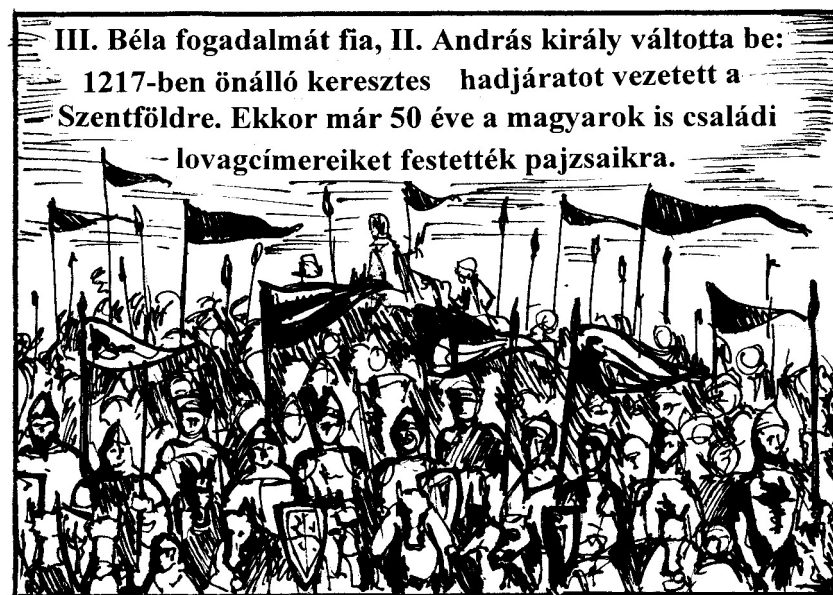
Több falut költöttem felszerelésekre. Tehát nem hősködni a királyi hadjáratban, azt bízzátok uratokra!

Az 1200-as évek elején a magyar udvarban is megjelenik a lovagi bajvívás.

Elismered, hogy Károly Róbert lovagja legyőzött téged?

Ügyesebb voltál!

gyilkos. Ellenben Johanna ártatlansága „napnál fényesebben” kiderült, s a vidám özvegy hamarosan férjhez ment Tarentói Lajos herceghez. Lajos király nagy haderővel érkezett 1347 telén olasz földre. Hatalmasan megverte a tarentói herceg seregét, törvényt ült azok felett, akiknek valami része volt Endre meggyilkolásában s többek közt lefejeztette Durazzói Károly herceget.

A szerelem ereje

Johanna s férje francia földre menekült a megtorlás elől. De közben csap a pestis „a fekete halál”, mely akkor végigsöpört egész

Európán s ez Lajost is hazatérésre kényszeríté. Hagyott ugyan magyar hadat, sőt másodízben is visszatért Nápolyba nagy sereggel, de csak addig tartott a magyar uralom Nápolyban, amíg ő ott tartózkodott: mihelyt eljött, újra Johanna hívei kerekedtek felül. Végre is lemondott Nápolyról s a magyar hadak 1352-ben hazajöttek onnan. A hosszas háborúskodásnak az lett a vége, hogy a Lajos által kivégeztetett Durazzói Károly herceg hasonló nevű fia lett nápolyi király. Ez az ifjú Lajos király udvarában nevelkedett, az ő hadai segedelmével szerezte meg a nápolyi trónt. Johannát elfogatta s egyben megesküdött Lajos királynak, hogy leányait, (mert Lajosnak nem volt fiúgyermek) sohasem háborítja meg Magyar- és Lengyelország birtokában. Nemsokára meglátjuk, mint tartotta meg esküjét. Huszonhét éves volt Lajos, amikor megházasodott. Szíve tanácsát követte a házasságban. Felesége, a gyönyörű szép Erzsébet, a bosnyák király leánya, a magyar udvarban nevelkedett, itt szerették meg egymást igaz szerelemmel. A szép frigyet Isten három leánygyermekkel áldotta meg s bár nehéz gond ült Lajos lelkén, hogy nem volt fiúgyermek, felesége iránt érzett gyöngéd szerelme meg nem változott. Megható példáját adta ennek a király, amikor Erzsébet önként akart zárdába vonulni, hogy férje újra megházasodhassék. El is mentek Zarába, ott egy szép klostrot építettek, de amikor arra került volna a sor, hogy a királyné belépjen a zárdába, s fölvegye a fátolt, „a királyon erőt vett szerelme”, s visszatért nejével Budára! Három leánya közül Katalin meghalt, Mária nevű leányának a lengyel, Hedvignek a magyar koronát szánta. Egy nagy és hatalmas birodalom képe lebegett a király szeme előtt, s amikor Kázmér lengyel király halála után (1370) Lengyelországnak is királya lett, *három tenger mosta a magyar birodalom határát: a Keleti-, Adriai- és a Fekete-tenger.* De sok magyar vér folyt mígnen három tengerig terjeszkedett ki a birodalom határa!

A török veszedelem

Még egy nagyszerű feladat várt Lajosra: meggyökereztetni a Balkán félszigeten a magyar uralmat. Ha ez sikerül neki, nagy, századokra kiható veszedelemtől menti meg az országot: a török gyászos emlékü pusztításaitól. Mert a török ebben az időben jelent meg Európában.

Kis-Ázsiából özönlött át a török s I. Murad szultán vezetése alatt kezdte meg hódító útját. Egyedül a magyar erő küzdhetett volna meg a rokon faj őseréjével, föltéve természetesen, hogy a Balkán-félsziget népeit egy közös feladatra, a törökök visszaverésére egyesíteni tudja a magyar vezetés alatt. Lajos király buzgó katolikus hitre akarta téríteni a balkán összes népeit. Az egyedül üdvözítő katolikus hitre akarta téríteni s ezzel a térítő munkával akaratlanul is a török terjeszkedés útját egyengete. A Balkán népei a görög hitet vallották, s a túlbuzgó térítés egyre jobban elidegenítette a népeket a magyar uralomtól. Aki áttért is a római katolikus hitre, csak név szerint volt katolikus, lelkében nem az. Havasalföld, Moldva már uralkodása kezdetén

hűbéresei voltak Lajosnak. Azzá lett Szerbia, Bulgária, Bosznia is. A Fekete-tengertől az Adriáig a hűbéres országok egész sora volt, melyeknek azonban hűségében bízni nem lehetett. Maga Lajos király tette kétségesse a hűséget, a megbízhatóságot a katolikus vallás erőszakos terjesztésével. Sokkal inkább vonzódtak a Balkán népei a törökhöz, mint a magyarhoz, mert a török nem törődött más vallásával, amint hogy később, amikor ráült Magyarországra, nem törődött azzal, hogy a magyar nép miféle vallást követ, csak fizesse az adót. De nemcsak hogy a Balkán népeit nem lehetett egyesíteni, Európa katolikus népei sem tudtak kezet fogni a török terjeszkedés ellen s Lajosnak meg kellett elégednie néhány kisebb csatában nyert diadallal. Közben Velence újra mozgolódni kezdett, s nemcsak hogy Dalmáciáról való örökös lemondásra kényszerítette Velencét, de 7000 magyar arany évi fizetésére is kötelezte.

A megérdemelt “Nagy” jelző

Ez volt utolsó nagy cselekedete Lajos királynak, aki sokszorosan meg-érdemelte a „nagy” jelzőt neve elé. Teljes negyven esztendeig volt Magyarország királya s ez a negyven esztendő egyik legfényesebb kora a magyar történelemnek. Nem csupán azért nagy ő, hogy a magyar birodalom területét fegyverrel és okos számítással három tenger széléig terjesztette ki, hanem nagy volt azért is, mert szeretettel gondozta országának, népének érdekeit s nagy királyi hatalmát népe javára használta ki. Mint később egyik halhatatlan utóda, az igazságos Mátyás, ő is gyakran megfordult áruhában a nép között, meghallgatta a nép panaszát s tehetsége szerint orvosolta.

Sűrű hadakozásai temérdek pénzt emésztettek föl, de ő teljes erejével a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem virágzásán munkált s az ő uralkodása idejében minden téren nagyot haladt az ország. Haladt, fejlődött anyagi és szellemi javakban egyaránt. Nemcsak ő látott és tanult, és tanult sokat olaszországi hadakozásaiban, de sokat láttak és tanultak a magyar vitézek is, s hazajöve, hasznosították itthon az idegen földön tanultakat. Az ország nevezetesebb városait mindenképpen támogatta előbbrehaladásukban; a közlekedést, a külső országokkal való kereskedést megkönnyítette jó utakkal és – jó pénzekkel. Ő előtte idegen országaikban volt kénytelen menni a tanulni vágyó ifjúság: főiskolát alapított Pécsen, hol évenként ezernyi magyar ifjú gyűlt össze az ország minden részéből. Visegrádról Budára költözött át az udvar, palotát épített itt, melyet Attila várának neveztek el. Ezzel Buda az ország székvárosává, az ország központjává lett. És sorba emelkedtek a nagyobb városokban a szebbnél szebb középületek, templomok, magánházak; fejlődött a műipar, különösen az ötvösség, voltak már festők, szobrászok s két e korbeli magyar szobrász: Márton és Miklós mesterműve volt Szent László híres lovas szobra, mely több száz esztendeig állott fenn Nagyváradon.

Az utolsó évek

A magyar nép igaz lélekkel szerette Nagy Lajos királyt, szerette benne a nép atyját, csodálta benne a bátor szívű hőst, aki részt vett jóformán minden hadakozásban, s aki nem a hadsereg mögé húzódva bízta a vitézeit: Előre! – hanem a csatasorba állott, s úgy kiáltotta: utánam! Vitézi és nagy lélekre valló tetteinek egész sorát jegyezte fel a krónika.

Mily kár, hogy e nagy embernek nem volt fia! Ennek a gondja, s folytonos betegeskedés bántotta, emésztette életének utolsó idejét. A dali ifjúkorban, csatákban kapott sebektől sínylődött öreg korában a nagy király- hány koronás főről lehet ezt még feljegyezni?

Egyik leányát, Máriát, Zsigmonddal eljegyezvén, nehéz küzdelmek után a lengyeleket rábírta, hogy Máriát királynőjüknek, s leendő férjét, Zsig-mondot királyuknak elismerjék. Másik leányát, Hedviget Habsburg Lipót osztrák herceg fiával, Vilmostal jegyezte el. Aztán – gyönyörű kápolnát épített a fehérvári Boldogságos szűz templomának egyik oldalán. Az volt a kíván-sága, hogy ide temessék. És leszállott a halál angyala: ott találta a nagy királyt Nagyszombatban. 1382. szeptember 10-én éjjel hunyta örök álomra szemét. A ház, melyben meghalt, ma is megvan. A kápolnának, ahová temették, nyoma sincs.

Lovagok Magyarországon Képregény

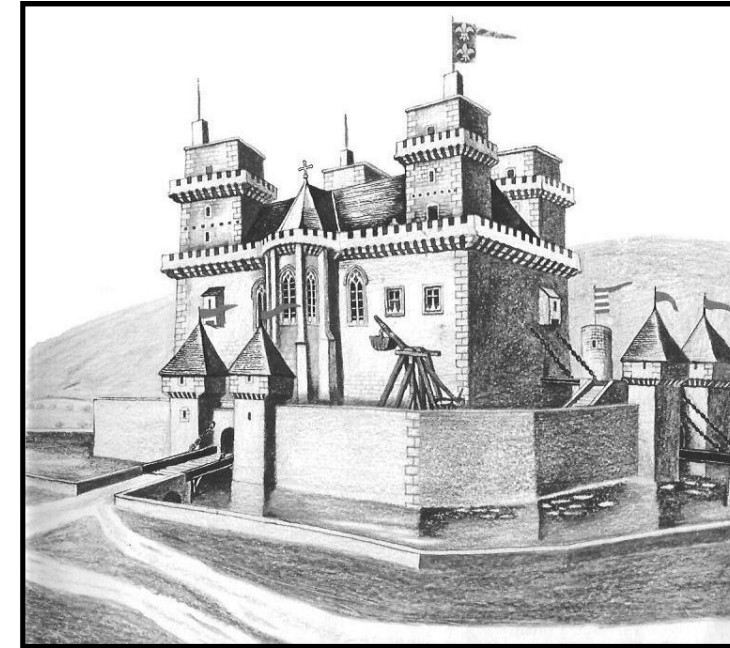

hörgés és jajgatás. Amíg panaszra futhattak, három apród már holtan terült el a szobában.

Futottak az udvariak a királyhoz, és mindjárt panaszt tettek Toldi Miklós ellen. De már akkor Toldi is a király előtt állott, és így kiáltott rá:

- Király, ha nem nézném vitézi voltomat, majd fejedhez verném héttollú botomat! Másszor megfeddenéd apró kölkeidet, hogy meg ne csúfolnák vitézi vén fejemet!

A gyűlés Budáról mindjárt eloszlott. Toldi Miklós hazament Nagyfaluba, és onnan haláláig többet ki sem mozdult.

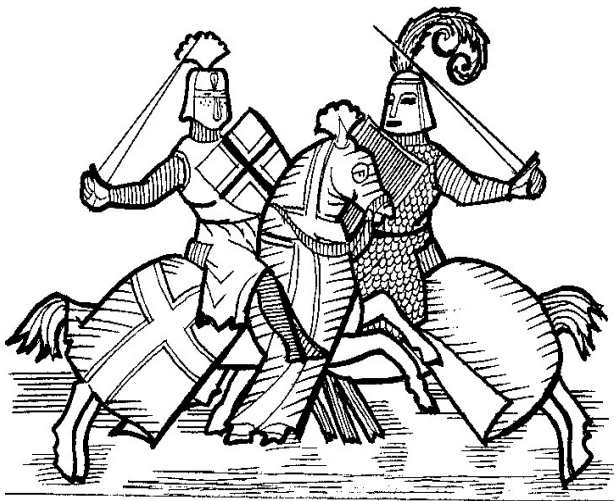
Toldi Miklós

„Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkből jó Tholdi Miklósról...”
(Ilosvai Selymes Péter)

„Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.
Rémlik mintha látnám termetes növést,
Pusztító csatában szálfá-öklelését...”
(Arany János: Toldi)

TOLDI MIKLÓS 1320 körül született Bihar megyei igen előkelő nemesi családból. Rokoni kapcsolatban állt Károly Róbert király vezető udvari tisztségviselőivel, így például Debreceni Dózsa nádorral is. Apja bihari főispán volt. Miklós több testvére ismert, közülük ketten egyházi pályára léptek, kanonokok lettek.

Toldi gyermek- és ifjúkoráról hiteles adatokat nem ismerünk, a neve köré gyűlt mondákat és legendákat örökölt a XVI. században élt Ilosvai Selymes Péter a versbe szedett mondájában, majd a XIX. században Arany János a halhatatlan Toldi-trilógia című eposzában. Történelmi tények nem igazolják sem a malomkő, sem a farkaskaland és a birkamegfékezés, sem a cseh vitézzel vívott párviadal megtörténtét. Természetesen I. (Nagy) Lajos király (uralkodott: 1342-1382) szerette a lovagi tornákat, s gyakran rendeztek ilyeneket a királyi udvarban. Nem zárható ki, hogy ilyen lovagi tornákon, párviadalokon Toldi Miklós is részt vett és győzött. Nagy valószínűséggel azonban igaz a Toldi Miklós kivételes testi erejéről és bátorságáról szóló népi monda.

es években Lajost szolgálná.

Ezzel ellentétben 1352-1354 között Megyesi Simon pozsonyi királyi ispán mellett alispán és várnagy. Rövid ideig maradt ebben a jellegzetesen familiáris megbízatásban, mert már 1355-ben átlépett az esztergomi érsek szolgálatába, s ott érseki lovag (miles) lett.

Míg 1354-ben elsősorban hivatalnokként a megyét igazgatta, s csak másodsorban volt vitéz, addig 1355-ben immár egyértelműen katona, főhivatású lovag, egyetlen feladata az érsek bandériumában való hadakozás. Mivel kapcsolata lehetett a királyi udvarral is, az 1360-as évek elején ott lépett szolgálatba I. (Nagy) Lajos mellett, s a királyi udvar lovagja (miles aulae regiae) tisztséget nyerte el. Részt vett I. Lajos több hadjáratában, amelyekben kitüntette magát és ezekért birtokadományokban részesült, miként Zsigmond király (uralkodott: 1387-1437) oklevele említi (sajnos a részletek nem maradtak ránk).

Amikor V.Orbán pápa 1363-ban katonai segítséget kért Lajos királytól, az uralkodó a segélyhad parancsnokságát Toldira bízta, aki kiválóan oldotta meg a hadi feladatot. Seregével felmentette az ostrom alól Bolognát, a pápai állam e fontos városát.

Az itáliai katonai akció végeztével Toldi nem tért vissza azonnal Magyarországra, hanem zsoldos megbízatást vállalt. Talán ehhez kikérte királya hozzájárulását is. Toldi beállt az angol Hugo Mortimer és John Hankwood vezette zsoldoscsapatba, az „Alba societas” -ba, (Fehér csapat), amelynek egyik alvezére lett. Az 5000 főből, köztük 3000 lovasból álló csapat (amely ekkor komoly haderőnek számított) közel egyharmada magyar volt, s az ő parancsnokságukat vette át Toldi. Valószínűsíthető, hogy Toldi nem egyedül, hanem a parancsnoksága alatt lévő néhány száz fős egységgel lépett be a zsoldos kompániába, hiszen másképp nem igen történhetett meg – még nagy lovagi híre okán sem-, hogy rögtön alvezér lehessen. Toldi Miklós ezekben az években egyértelműen condottiereként, azaz zsoldosvezérként kereste kenyerét és gyarapította harci tapasztalatait.

Az „Alba societas” egyik uralkodótól szegődött a másikhoz, mikor hol volt szükség rájuk vagy hol fizették meg őket. Például 1365-en hat hónapra az egyházi állam és Johanna nápolyi királynő (I. Lajos öccsének, András hercegnek a felesége és részese a herceg 1345-ös meggyilkoltatásának) szolgálatában álltak. Toldi Miklós sok csatában kitűnt vitézségével és bátorságával. E korból származó itáliai oklevél „dominus comes de Tholdi Ungarus” („a magyar Toldi ispán –vagy gróf-úr”) néven említi.

Egy itáliai falfestményen megörökítették Mortimert és vezértársait, Toldit bajusszal, kiugró pofacsontú arccal ábrázolják. 1365 nyarán a „Fehér csapat” a Perugia melletti Poggibonsinál vívott ütközetben vereséget szenvedett a kétszeres túlerőben lévő ellenségtől, visszavonultak, majd San Marino erődjében körülfalták és kiszomjazztatták őket. A végén már annyira szenvedtek a szomjúságtól, hogy az olasz krónikás leírása szerint „lovaik vérével próbálták üdíteni magukat”. Toldiék feladták a várat, és firenzei fogságba kerültek. Onnan szabadulva már 1366-ban Magyarországon találjuk Toldit, aki gömöri főispán és újra a királyi udvar lovagja lett. Honor-birtokosként igazgatta Gömört, majd 1372-től Hevest, miközben udvari emberként elsősorban a királyi udvarban tartózkodott, s részt vett Lajos

Toldi Miklós, mint legfiatalabb fiú, nem maradt meg a szülői házban, s nem kezdett el gazdálkodni, hanem főúri szolgálatba lépett, ahol – más nemesi ifjakhoz hasonlóan- elsajátította a lovagi kultúra elemeit, a bajvívást, a páncélos hadviselést, a fegyverforgatást.

Nevét először 1348-ban említik okleveles források. Nem ismerünk tudósítást arra vonatkozóan, hogy részt vett-e Nagy Lajos 1348. évi első és 1349-50. évi második nápolyi hadjárataiban. Részvétele talán valamelyik zászlósúr bandériumában kép-zelhető el, s ha ott volt Itáliában, ő is megismerhette a távoli tájakat, a nyugati harcmódot, az ott harcoló zsoldosok életét, mindennapjait. Az kizárható, hogy a hadjáratok során közelebb került volna a királyhoz, hiszen ebben az esetben már az 1350-

hogy a pénzt sisakkal, a skárlát posztó s ingjét a kopja hosszával mérték.

Amikor kimulatták magukat, Budára visszatértek, és ott Lajos király a magyar urakat még egyszer megvendégelte.

TOLDI MIKLÓS PÁRVIADALA

Ilosvai Selymes Péter költeménye nyomán

Sok érdeme volt a nagy erejű Toldi Miklósnak, becsülte is Lajos király érdeme szerint, egyszer mégis úgy megsértette, hogy Miklós három esztendőn át feléje se ment a királyi udvarnak. Nem is hiányzott a fényes uraknak, de egyszer a király kopjatörést, újudvart hirdetett, s akkor mindenkinek eszébe jutott a Toldi Miklós neve. Hogyne jutott volna eszébe, amikor egy olasz bajnok egymás után porba vetette a magyar vitézeket! Hej, de sok kopját összetörtek Németújhely piacán, de hiába, mert mindig az olasz bajnok maradt a győztes.

Amikor Lajos király ezt látta, erősen szégyenkezett és felsóhajtott:

- Hej, ha Toldi Miklós itt lenne!

Meghallották a király szavát Miklós régi barátai, és Németújhelyből levelet írtak az öreg vitéznek.

Toldi Miklós pedig egy percet sem késlekedett. Mindjárt Pestre indult, ott egy szerzetestől barátruhát kért, és csuhában pattant fel kurta pej lovára. Nemsokára bevágatott Németújhely piacára.

Hej, megbámulta a nép az ismeretlen barátot! Akkora kopját hozott magával Toldi, hogy kötőrúdnak is beillett volna. Ezt az öklelőfát magasra felhányta, nyakában lobogott a csuklyája, alatta vágatott pej lova, csak úgy szikrázott a patkója.

Elbámult ezen maga a király is. Azt kérdezte az udvariaktól:

- Ugyan ki lehet ez?

De senki sem tudott a kérdésre felelni.

Most már az olasz vitéznek is hírül adták, hogy egy ismeretlen vitéz várja a piacon. Hiszen az olasz sem váratott magára sokáig, hamar felpattant jó lovára, és szembevágatott a baráttal.

Nagy csattanással egyberoppant a két vitéz. Az olasz mindjárt kiesett a nyeregből. Toldi meg leugrott a lováról, hogy a fejét vegye. De a király ezt kiáltotta:

- Kegyelmezz neki!

Toldi megkegyelmezett, aztán a király parancsára felnyomta a sisakrostélyost. Hej, megörült a király, meg a nép is, hogy él még a vén Toldi, s lám, erős karjával megvédelmezte a magyarok címerét!

A király visszahívta Toldit felséges udvarába, de az öreg vitéz nem kedvelte az udvari népet, ezért elköltözött Kassa városába. Mégis a király csak erőltette mindig, és egyszer gyűlésbe hívta az öreg Toldit.

Töprengett magában az öreg vitéz, most már mitévő legyen. Nem illik ő az urak, úrfiak közé, még kicsúfolják, gúnyt űznek belőle. De hát a király parancsa nem üres szó, azt teljesíteni kell. Végre azt határozta, hogy elmegy jó Lajos király fényes udvarába, de héttollú buzogányát is viszi magával a köntös ujjában.

Jól sejtette Toldi: a király apródjai gúnyolni kezdték a vénségét, hófehér szakállát.

Az egyik apród azt mondta:

- Ez az ember, azt vélem, molnár volt, és a liszteszsákot fejéhez verték volt.

A másik így szólott:

- Bezzeg nem molnár volt. Nem látod-e inkább, hogy ez régen halász volt. Apró halacskákat merőn ez elnyelt, és a halaknak kalásza, szálkája az állán kiütött.

A harmadik meg egyenesen Toldihoz fordult, és azt mondta neki:

- Hallod-e, bátya! Az elébb malacot hoztak a királynak, te meg, látom, ludat hoztál. Hát hiszen az is kedves őfelsége előtt.

Hej, megharagszik erre a vén Toldi! Fogja héttollú buzogányát, egyet kanyarít vele, s lesz mindjárt sírás,

A PRÁGAI KALAND

Ilosvai Selymes Péter költeménye nyomán

Nagyon elbizakodott a cseh király és császár, elbizakodottságában gögös levelet írt Lajos királynak. Nem is levél volt az, hanem parancsolat, amit teljesíteni kellett. Az írta a cseh király:

”Fiam, Lajos! Jó Magyarországnak adóját tetőled most kívánom. Parancsomra udvaromba személy szerint eljőjj, és énelőttem a tiszteleted bemutatd. Már tizenegy király eljött udvarlásomra, ne várasd őket, mert te leszel a tizenkettedik!

Károly, a csehek királya és császára.”

Igen megbúsult a király, amikor ezt a levelet elolvasta. Eszes főtanácsosait mindjárt behivatta, és a levelet nekik is megmutatta. Bezzeg nem búsult Lacfi András, amikor a levelet elolvasta! Még örült is, hogy olvashatta. Azt mondta a királynak:

- Semmit se bánkódjék felséged a levélen! Toldival s néhány inassal menjen el nagy ártatlanul a cseh király elé, mi meg követjük a sereggel, elfoglaljuk Prága városát, úgy tisztelgünk őfelsége előtt. Ha már kezünkben a város, majd másképpen beszél a cseh király is!

Tetszett a terv a királynak, tetszett az uraknak is. Mindjárt nagy sereget gyűjtöttek, erősen fölfegyverezték, és Trencsénen át bevonultak Csehországba. Nemsokára Prága előtt álltak, de a várost nem támadták meg.

Lacfi András meg félrevonta Lajos királyt, és azt mondta neki:

- Semmit se félj, király! Csak kérdezd meg a császártól, mi okért fárasztott minket ide. Amíg ott állsz előtte, mi a várost elfoglaljuk, azért semmit se félj a cseh császártól!

Vonul hát Lajos király, nyomában ott jár Toldi Miklós, mint őfelsége inasa, meg a csekély kíséret. Ahogy a császár elébe lépnek, ott ül a tizenegy király, a trónuson a cseh császár, oldalt meg a sok fegyveres katona; bizony Lajos király, nagyon megijedt. Annyira reszketett, hogy ijedtében egyet sem tudott szólni.

De Toldi akkor sem félt. Vasalt csizmájával úgy nyomkodta a király lábát, hogy őfelsége sarkából még a vér is kicsordult.

Ül a császár nagy fenségesen, áll vele szemben Lajos király szótlanul s mögötte Toldi türelmetlenül. Benn a palotában siri csend van, de a város már megbolydult, idehallatszik a sivalkodás.

Egyszerre berohan egy cseh katona, magából kikelve, és szólni akar a császárhoz.

De nem hagyta ám Toldi. Egyet fordult, és a köntös ujjába tett buzogánnyal a csehet fültövnön ütötte. Abban a helyben a cseh ebből a világból kimúlt, és meghalt. De jött a második, s az már az ajtóból kiáltotta:

- Prágát a magyarok bevették! Vége van Prágának!

Toldi most már könyökével is taszigálta a királyt, ezért Lajos király végre megszólalt:

- Értsem okát, császár, hogy miért hivattál, messze országomból miért fárasztottál!

Hej, megijedt a császár, amikor hallotta, hogy a magyarok Prágát elfoglalták! Mézesmázos hangon mondta Lajos királynak:

- Fiam, Lajos békét hagyj most haragodnak, üzenj magyaroknak, hogy ne kóboroljanak. Vegyed, fiam, Lajos, atyafiságomat, e királyokat ismerd, mint barátaidat, városomból küldd ki kóborló hadadat, örök békességet szerezzünk mi hit alatt.

De Toldi Miklós ezzel nem érte be. Előkapta héttollú botját, hatalmas buzogányát, és azt mondta a királyoknak:

- Meghiggyétek ti ezt, tizenegy királyok, agyatokba rontom aranykoronátok, uratokat, Lajost, ha jól nem szolgáljátok!

Akkor a cseh király és császár, meg a tizenegy királyok mind felállottak, és Lajos király előtt fejet hajtottak, mert erősen rettegtek Miklós nagy botjától.

Végre a császár maga mellé ültette Lajos királyt. Nagy lakomát rendezett a magyarok tiszteletére, azok pedig vígan mulattak fényes Prága városában. Adót a császárnak nem vittek, de annyi zsákmányt szereztek,

király későbbi háborúiban. A Honor-birtokosság azt jelentette, hogy a király a tisztségeket és a hozzájuk tartozó várakat a királyi tanáccsal egyetértésben nem örökjogon adományozta el, mint a magánbirtokokat, még csak nem is élethossziglan, hanem (ezzel is hangsúlyozva, hogy királyi várakról van szó) csak visszavonásig („durante beneplacito” = tetszése tartamára). Amint az illető tisztségviselő iránt megrendült a király bizalma vagy más megbízatást kapott, át kellett adnia a tisztségéhez kötött vára(ka)t az utódjának. A honor-birtokos cserébe a királyi várak katonaságával az uralkodó fegyveres szolgálatára volt kötelezett.

Toldi Miklós érdemes szolgálatokat teljesíthetett, mivel I. Lajos halála (1382) után Szabolcs megye főispáni székét nyerte el, s tagja maradt annak a szűk udvari körnek, amely honorok birtoklásával bizonyította előkelő állását.

Egy 1387-es oklevél Toldi Miklóst két fiával, név szerint Györggyel és Jánossal együtt említi, amikor Szatmár megyében birtokot kapott. Ezen túlmenően házasságáról nincs forrás, feleségét hitelesen nem ismerjük. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy birtokszerző oklevélben csak törvényesen, házasságban született fiai szerepelhetnek. (Arany János Rozgonyi Piroskát nevezi Toldi szerelmének). Nézzük az említett oklevél szövegét: „Mi, Zsigmond ... Magyarország...királya, ...emlékezetünkbe idéztük azt az állhatatos és dicséretre méltó hűséget, valamint azon hű szolgálatok kiváló és számtalan érdemeit, melyeket a hozzánk hű és nekünk kedves Toldi Miklós mester, előbb a fényességes fejedelmeknek és uraságoknak, a jó emlékezetű atyának, Lajosnak és anyának, Erzsébetnek, majd az ő lányuknak, Máriának, a mi igen kedves feleségünknek, Magyarország királynőjének s végül nekünk, ...alkalmas helyeken és időben kimutatott és tett”. A hűségéért és fényes tetteiért Toldi Miklós a Szatmár megyei Daróc birtokokat kapta.

1388-ban Toldi még ott volt Zsigmond király kíséretében Prágában, de hamarosan, 1390 táján meghalt.

Toldi Miklós igazi lovagi hős volt, alakja köré egész mondafüzérek fonódtak, s Arany János pedig a magyar irodalomban örökítette meg a nevét.

let a lovagkorban

KÖZÉPKORI PARASZTOK TÁRSASÁGÁBAN

A parasztnak látástól vakulásig dolgoznia kell a megélhetéshez. Mai értelemben nincs szabadidős tevékenysége, s nincs pénze, hogy például ruhákra költse. Legfőbb gondját a föld művelése jelenti, hogy termeljen annyit, amiből adózik földesurának, és a családját eltarthatja.

Az öltözők

A paraszt nem törődött a divattal, nem is igen tudta, mi az. Öltözéke nem valami tetszetős. A szépségnél viszont jóval fontosabb volt, hogy a ruha praktikus és meleg legyen. Férfiak, nők, gyerekek - egész évben ugyanazokat a holmikat viselték. Amikor eljött a tél, egymásra vették őket. A ruha bő és hosszú volt, hogy megvédje viselőjét a hidegtől. A férfiak inget hordtak, erre nagyméretű vászonzubbonyt húztak, mely köpenyhez hasonlított, a fejüket sokszor csuklya fedte, a lábukon saru. A nők szintén inget hordtak, felette ruhát, amely földig ért. A vászonholmikra hideg időben mindenki egy birka-, borz-, vagy rókabőr ruhadarabot vett. A prémet befelé fordították, hogy jobban melegítsen.

Hogyan táplálkoztak a mindennapokban?

Az evés a szegényeknek mindennapos problémát jelentett. A gabonafélék adták a táplálkozás alapját. A lisztből sűrű levest, lepényt vagy kenyeret készítettek. Délben vagy este lassú tűzön főtt szalonnás levest lehetett kanalazni. A levesbe borsót, répát, káposztát tettek - burgonyát még nem, hiszen az csak jóval Amerika felfedezése után terjed el Európában! Erdei gyümölcsök, kökény, naspolya, vadon termő bogyók tették teljessé az étkezéseket. A gyümölcsöskert terméseit is megették. Alkalmanként járult a hétköznapi étkezésekhez tojás, hal vagy erdőben fogott apróvad. A hús ritkaságnak számított. Egy öt-hat tagú család évente megelégedett egy disznóval és néhány szárnyassal. A tej, sajt, túró fogyasztása gyakoribb.

Mit ittak?

Többnyire csak vizet. Felforralták, hogy hosszabb ideig elálljon, és néha bort vagy mézet adtak hozzá, hogy jobb íze legyen. Az alkoholos italok, mint a sor vagy a bor szintén elterjedtek voltak.

Harmóniában az évszakokkal

A paraszt élete, munkája az évszakokhoz igazodott. Tavasszal és nyáron napkeltétől napnyugtáig keservesen dolgozott a szántóföldön. Télen a nappalok rövidebbek, kevesebb a tennivaló is. Tavasszal ásni, vetni kellett és szőlőt metszeni. Júliusban learatták a búzát. Augusztusban csépeltek, hogy elkülönítsék a magot és a szalmát. Ezután jött az októberi szüreti idő, majd az utolsó szántások, mielőtt elvetették a következő évi búzát. Természetesen közben ott volt a széna kaszálásának és begyűjtésének időszaka, be kellett hordani télire a takarmányt. Felszántották a parlagon heverő földeket is, hogy előkészítsék az őszi vetést. Decemberben érkezett el a disznóvágás ideje.

CSALÁDI ÉLET

A falvakban nehéz volt az élet, nagy szerep jutott az emberi kapcsolatoknak: családok, szomszédok támogatták egymást, munka után együtt jártak, vigadtak.

Az asszonyok szerepe

Faluhelyen az asszony ugyanannyit dolgozott, mint a férfi: munkálkodott a szántóföldön, és gondozta a veteményest. Foglalkozott az aprójószággal, továbbá gypjúfonással, szövással és ruhakészítéssel is. Természetesen az ő feladata volt a gyermekek nevelése is.

Hogyan éltek a falusi gyerekek?

Hosszú volt a nap egy parasztgyereknek. Korán kelt, hogy segítsen a szüleinek. Már kiskorától az állatokra vigyázott, a birkákra, baromfira, később a disznókra, tehénekre. Néha inasnak adták egy másik faluba. Nem volt iskola, oktatásban csak kevés gyerek részesült. A lányok otthon maradtak, segítettek anyjuknak: vizet hordtak, zöldséget pucoltak, etették a tyúkokat és megtanultak gypjút fonni. A nagyobbak kistestvéreik mellett a második anya szerepét töltötték be.

Ünnepnapok

A parasztok kihasználták a vallási ünnepeket, hogy végre mulat-hassanak is. Ezek voltak ugyanis az egyedüli napok, amikor nem dolgoztak. Az ünnep alkalmat nyújtott számukra, hogy énekeljenek, táncoljanak, kártyázzanak, meg-csodálják a kakasviadalt, nyíllal löjenek - vagy akár labdázzanak. A lakomák során disznót és kecskegidát vágtak.

Akkor a magyarok visszafordultak, s most már a vár felé kezdtek ugrálni. Addig-addig ugrándoztak, míg a vár alá nem értek, ahol a felül álló katonák már nem láthatták őket. Akkor az első sor bakhátat csinált: két karját a sziklának feszítette. Ráugrott a másik sor, és így mindig feljebb-feljebb, míg felértek a mellvédre. Ott egyszerre kiugrottak, kirántották a kardot, és kezdtek szabni az olaszokat. Futhattak azok fegyverért! Addig már elég magyar volt odafent, azok még a kaput is kinyitották az egész sereg előtt.

Most már semmit sem tehetett az őrség.

Az olaszok nagy rémülettel borultak arcra Lajos király előtt, de ő azt mondta nekik:

- Nem a ti véretekre szomjazom én. Ti mehettek, amerre a szemetek lát, de a fegyvert itt hagyjátok.

- A jószívű Lacfi Dénes még lakomára is meghívta a pórul járt őrséget, és amikor jóllakatta őket, azt mondta nekik:

- Most megtanultátok, hogy játszik a magyar. Amit tapasztaltatok, mondjátok el a többi olasznak is, nehogy megharagítsák a magyart, mert akkor csúfat látnak.

Ezzel a szóval elbocsátotta őket.

AZ ÉLETMENTŐ KIRÁLY

A Dubnici krónika nyomán

Aludt még a tábor a Szele folyó közelében, de Lajos király már talpon volt, ellenőrizte az őrségeket, aztán lesietett a folyó partjára. Salerno ostromára készült, és hogy odamehessen, át kellett vezetnie a sereget a folyón. De vajon talál-e gázlót rajta? Mert a folyó nem nagy, de az esőzéstől erősen megáradt.

Nézelődik, vigyázódik Lajos király a folyóparton, s hát egyszer megpillant egy magyar vitézt, aki két lovat itat. Nézi, nézi, meg kell, hogy ismerje, mert nincsen vitéz az országban, akinek nevét meg ne mondaná, és valóban kiáltja már:

- Szeredai, hej, fiam, Szeredai!

Futva jött a vitéz a király elé, és mondta:

- Parancsára, király atyám!

Mondta neki Lajos király:

- Édes fiam, ülj fel a lovadra, s menj át a vízen, had lássam, átkelhetek-e rajta a sereggel!

Bátor vitéz volt Szeredai, nem ijedt meg a maga árnyékától, de a Tisza mellett nőtt fel, hát jól ismerte a folyók fortélyát. Azért azt mondta a királynak:

- Kezedben az életem, király atyám. De én azt mondom, ezen ma nem lehet átkelni.

- Ejnye fiam, talán félsz a víztől?

Ennél többet mondani nem kellett. Szeredai vörös lett, mint a főtt rák, futott a lovához, felpattant rá, és egyenesen nekifordult a víznek.

Szép lépésben bement a ló, de aztán sügyig, nyakig kezdett érni a víz, s egyszer csak Szeredai belefordult a folyóba, hiába is kapkodott, mert az örvény sodorni kezdte lefelé.

Lovon volt a király is, mindjárt odaugratott a partra, aztán nekifordította a lovat a víznek. Király, nem király, azzal ő nem gondolt, csak azt tudta, hogy ha az ő szavára valaki bajba került, azon neki segítenie kell. Jó lovával odaúsztatott Szeredai mellé, és hirtelen megragadta a haját. De ahogy megragadta, a nyeregből kicsúszott, éppen hogy a lábát a kengyelből kiszabadíthatta, és már mind a ketten ott forogtak az örvényben. Hiszen a király egymaga megszabadulhatott volna, de semmiképpen nem akarta Szeredait elhagyni. Vergődött, erőlködött a király, széles köpönyege is fenntartotta, mégse szabadult volna meg, ha lova vissza nem fordul érte. Mert olyan táltos paripája volt Lajos királynak, hogy bajban a gazdáját el nem hagyta. Akkor a király bal kezével a ló sörényét megfogta, jobbjával Szeredait maga után vona, s úgy nagy nehezen a vízből megszabadult.

Híre járt a táborban, de még az országban is: Lajos király az életét kockáztatta egy közvitézéért. Volt is becsülete a nagy királynak, nemcsak a palotában, hanem a tábortűz mellett is.

- Már megbocsásson felséged, de had menjek én előre!

- Bajban is a királyé az elsőség- mondta Lajos király, azzal fürgén megindult felfelé.

Ment utána Toldi is, s egyszer csak látta, hogy felülről egy nagy kő ugrál lefelé a létra fokain, egyenesen a királlyal szemben. Feljebb lépett hirtelen, és buzogányával a követ elhárította, de az mégis lesodorta a királyt. Lajos király a magas létráról lezuhant az árokba! Mindjárt utána ugrott Toldi, pajzsával megvédte a kövek ellen, majd a többi vitéz is odafutott, és megmentették a királyt.

Nemsokára sátrában volt a sebesült király; a főemberek és a bárók aggódva álltak az ágya körül. Csöndesen beszélgettek, tanácskoztak, aztán azt mondták a királynak:

- Már megkérjük az engedelmet, de mégse illik a királyhoz az ilyesmi. Felségednek a kormányzás meg a hadvezetés a dolga. Nem szabad az életét így kockára tenni.

Erősen összetörte magát a király, mégis elmosolyodott, és így felelt az uraknak:

- Tanuljátok meg, hogy egy királynak mindenben példát kell mutatnia.

A BAKFITYT

A Dubnici krónika nyomán

Diadalmenetben vonult a magyar sereg az olaszok földjén, a városok kitárták kapujukat, a falvak népe házába hívta a katonákat, mert mindenki tudta, hogy Lajos király igaz ügyben jár.

De Lucera vára és városa mégsem adta meg magát, igaz, hogy nem is tehetta, mert megszállva tartották Tarantói Lajos katonái.

Amikor aztán a város lakói látták, hogy Lajos király erős sereggel közeledik, mégis meggondolták magukat, és feladták Lucera városát.

Lajos király hadisarcot vetett a városra, de másképpen a polgárokat nem bántotta. A sereget sem bocsátotta be a városba, ott tartotta a sátrakban, a magyarok ott ittak-ettek, a városiak meg irigykedve nézték őket. Addig irigykedtek, míg lassan-lassan ők is kimeréskedtek, s attól fogva vígan mulattak a katonákkal.

Bezzeg nem mulatott a király, de nem mulattak a vezérek sem. Egyre azon törték a fejüket, miképpen foglalhatnák el a fellegvárat. Mert a vár erős falakkal volt körülvéve, és Lajos királynak ennél a seregnél ostromszere nem volt. Lovasokkal pedig nem lehet várat ostromolni.

Tudták ezt a várbeliek is, ezért teljes biztonságban érezték magukat. A magas mellvédek mögül gúnyosan kiáltoztak:

- Gyere fel, magyar! Szívesen látunk vasgombóccal!

A magyarok se maradtak adósak, ők meg ezt kiáltozták:

- Inkább ti jöjjetek ide! Majd megítatunk a halál poharából!

Ez ennyiben maradt.

De egyszer a király nagyot gondolt, magához intette Lacfi Dénest, és súgott valamit a fülébe. Nagyon tréfás dolog lehetett, mert a vezér jó nevetett rajta, aztán futott, hogy a király parancsát teljesítse.

Az bizony furcsa parancs volt.

Lacfi Dénes megfúvatta a kürtöket, felsorakoztatta a sereget, és azt mondta a katonáknak:

- Mindenki egy ingre vetközzék, szúrja a kardot az övébe, aztán sorakozás a vár előtt!

Ott mindjárt megtartotta az eligazítást, s halljatok ide: a legénység kürtszóra bakugrást, bakhfityet kezdett játszani!

Amikor a kürtjel elhangzott, az első sor futásnak eredt. A második jelre lehajolt: bakhátat csinált. Most a második sor indult futásnak, az első sort átugrotta, majd bakhátat csinált a harmadiknak. Így bakhátaltak a magyarok, a vár alól indultak, de már egészen messze jártak.

Tetszett ez a játék az olaszoknak, kigyúlt a város népe, kiállt a várbeli katonaság is, és mind nézték, hogy játszik a magyar.

A VÁROSLAKÓK

A városok egyre jobban növekedtek. Parasztok költöztek be szép számmal vidékről. Akik nem találtak lakhelyet a városfalakon belül, azok kívül telepedtek le a „külvárosokban”.

Kik laktak a városban?

Kereskedők, kézművesek, akik a városon belül dolgoztak. A városban folytatott tevékenységeikért adókat és járandóságot fizettek annak a földesúrnak, akihez városuk tartozott. Írástudó emberekkel, elsősorban papokkal is lehetett találkozni.

A város és polgárai

A város és lakói a társadalom egy sajátos világát alkották. A városlakók szükségét érezték, hogy jól működő közösséghez tartozzanak. Azért, hogy erősítsék a csoportszellemet, a város valamennyi polgára közös esküt tett, amelynek értelmében minden polgár egyenlőnek számított. Ez egy idő után változást jelentett a feudális rendszerhez képest, amelyben a hatalmasok uralkodtak a gyengék és kiszolgáltatottak fölött. A városok lakói között újfajta hierarchia alakult ki: az egyik oldalon a gazdag polgárok, a másik oldalon a dolgozók helyezkedtek el, akik teljes mértékben az előbbiektől függtek.

Szabad városok

Ahhoz, hogy egy várost elismerjenek, meg kellett szereznie függetlenségét urától. Ha az visszautasította, hogy ezt pénzbeli járandóság ellenében megváltsák, akkor a városlakók erőnek erejével érték el önállóságukat.

Mi volt a városi tanács?

Az a testület, amely a várost vezette. Tagjait megválasztották, vagy sorsolás útján delegálták. A tanács tekintélyes hatalommal bírt, például irányította a katonákat, megszervezte a tűzoltást, a kéményseprés felügyeletét, vigyázott a higiéniaára.

GYEREKEK A VÁROSBAN

Sem a gyerekeknek, sem a felnőtteknek nem volt könnyű a városi élet. Mindennaposnak számított a megélhetésért való küzdelem, és sokszor nem volt munka. A szülők igen gyorsan szakmát akartak adni gyermekeik kezébe.

A dolgozó anya

Ha a család nem volt jómódú, az anya kiegészítésképpen otthoni munkát vállalt, például font. Ha házon kívül dolgozott, akkor dajkát fogadott, hogy az foglalkozzon gyermekeivel, etesse, felügyelje őket. Ha az anya elment, gyermekét hátkosárban vitte magával. Ha a szülőknek több gyermekük volt, és nem voltak elég tehetősek ahhoz, hogy felneveljék az utolsó szülöttet, néha már születésekor elhagyták. Az ilyen árvákat jobb esetben a szerzetesek fogadták be.

Gyerekjátékok

A legkisebbek bűgöcsigával, labdával, ugróiskolával játszottak, vagy golyózással töltötték idejüket. A kézművesek gyermekei apjukat figyelték a műhelyben. Mindennel lehetett ott játszani, a hentes fia felfújta a disznóhólyagot, hogy labdát csináljon belőle, a fazekas lánya pedig apró kerámia babakonyhával játszott.

Szakmát kell tanulni

Egy gyereknek is igen hamar el kellett kezdenie dolgozni. Óriási szerencse volt, ha a kicsi el tudta sajátítani az olvasás és számolás alapjait, mielőtt tanonckodni kezdett. A lányok 10-12 éves koruktól megismerkedhettek a varrónő, a fehérnemű-készítő, vagy a szolgáló szakmájával. A fiúk szakács-, cipész-, vagy asztalosinasnak mehettek.

VIGALOM A VÁROSBAN

Az utcák igen élénkek, némelykor nyugtalanítóan felbolydultak voltak, ám mulatságok, vidámság és játék színhelyéül is szolgáltak, ahol a városlakók kitombolták magukat a fárasztó munka után.

Utcai látványosságok

Amikor a szomszédokkal való bolondozás, a napi csevegés és a környékbeli pletykák már nem voltak elegendőek, akkor az emberek hivatásos mutatványosok előadásait nézték. A vásári csodaszerárus vonzotta a tömeget, hogy azután bármit rájuk sózzon; ehhez járultak a jósok, a medve- és majomtáncoltatók, a vándorzenészek és vándorénekesek. A vándorénekes volt az igazi művész: egyszerre zenész, mesélő, pantomimszínész és költő, aki a lovagok hőstetteivel ejtette rabul közönségét.

Mikor hallatszik a macskazene?

Mindenen lehetett nevetni és tréfálkozni, minden dolog eseménynek számított. Elég volt, ha valaki egy másik városból való férfihez ment nőül, vagy ha egy özvegyasszony ismét férjhez ment, és az emberek máris az ablakaik alatt gyülekeztek. Ott aztán énekeltek, kurjongattak, és serpenyőkkel, üstökkel és csengettyűkkel ricsajozva kísérték magukat. A vidám „rezesbanda” ezt a macskazenét némi pénzjuttatás fejében hajlandó volt abbahagyni.

A fogadó

Amikor az építkezések és a műhelyek bezártak -12-16 órányi munka után- a segédek, mesterlegények kis csoportokba verődve vonultak a fogadóba. A fogadók egymás után sorakoztak, és a fogadósmesterség igen jól jövedelmezett. Esténként, munka után - vagy vásár- és ünnepnapon, az emberek sok bort fogyasztottak, hogy feledjék, milyen nehéz az élet.

Munka után a játék

A játékok nem nagyon különböztek a maiaktól. A felnőttek véget nem érő golyó-, korong-, és kuglipartikat játszottak. A teniszhez hasonlító ütőlabdajátékot az utcán és teremben is lehetett űzni. A soule nevű játékot játszották kézzel, lábbal, és ütővel- keveredett benne a mai rögbi, foci és hoki.

Éljenek az ünnepek!

Ünnep alkalmával a város valamennyi lakója egybegyűlt. A vallási ünnepeken, a húsvéton vagy a karácsonyon kívül, volt a farsang is, ami a böjt kezdetét jelezte. Máskor a győzelmet, a béke visszatérését, egy fejedelmi esküvőt vagy születést ünnepeltek meg. Ilyenkor mindig átváltozott a város. Korlátokat, emelvényeket, tarka zászlókat helyeztek el. Gyümölcsöt, nyalánkságot, süteményt osztogattak. Számos alkalommal körmenetben vonultak az emberek. Táncoltak, nevettek.

A FÖLDESÚRI LAKOMA

A földesúr számára fontos volt, hogy ápolja kapcsolatait hűbéreseivel, ezért pazar ebédeket, vacsorákat rendezett gazdagsága és bőkezűsége bizonyosságul. Ez alkalmat kínált arra, hogy maga köré gyűjtse családját, bajtársait, udvaroncait.

A vendégek terítése

A középkorban nem használták az étkezéshez a villát. Amikor az emberek vendégségbe mentek, magukkal vitték saját késüket. Ám főként az ujjukat használták evés közben, mivel a kanalakat inkább a szakácsoknak tartották fenn. A fa- vagy fémtányérok használata nem volt általános a 15. századot megelőzően. Annak előtte az ételt nagy kenyérszeletekre helyezték, amolyan „vágódeszkára”, és könnyedén megosztották asztaltársukkal a „tányérjukat”.

Fejedelmi kiszolgálás

Az étkezés jól megszervezett szertartás volt. Mindenki tudta a feladatát. Az udvarmester, általában a földesúr egyik hűbérese, szervezte meg a felszolgálást. Vízet locsolt a vendégek kezére, hogy megmoshassák, mielőtt nekiesnek kézzel az ételnek. Felszeletelte a húst, és felszolgálta a „vágódeszkákon”. Az ifjú lovagjelöltek segítettek munkájában, például bort töltöttek a kupákba. A fogások érkezését néha trombitászó köszöntötte. Az asztalokat U alakban állították fel, hogy a helyiség közepe szabadon maradjon. Így mindegyik vendég megcsodálhatta a zsonglőröket, trubadúrokat és a többi mulatságot.

Erzsébet királyné úrasszony pedig nagy könnyhullatással, bús siratóénekekkel búcsúzott idegenben meggyilkolt, szívéből szakadott fiától.

Siratta az olasz nép is az ártatlanul megölt királyt, s jöttek egymás után a követek Lajos királyhoz: ne tűrje Johanna uralkodását, vegye birtokába, ami őt illeti! Üzentek a királynak az olasz földesurak, a bárók, a nemesek, sőt a köznép is: jöjjön el közéjük, ismerje meg őket, és teremtsen igazságos rendet.

Lajos király pedig előreküldte Kont vezért egy erős sereggel, majd maga is felkészült a hadjáratra. Fölszerelte a sereget, fekete zászlókat csináltatott, és ezekre Endre király képmását rávarratta, aztán szemlét tartott, majd elindult Nápoly felé.

Mekkora örömmel, milyen lelkesedéssel fogadták a magyar királyt az olasz városokban! Veronában ünnepi beszéddel várták, és gazdagon megajándékozták, Mantua, Bologna szívesen nyitotta meg kapuját előtte. Apuliában régi tisztelői várták, de odasereglett Apuliának csaknem valamennyi főnemese, számos város polgármestere és sok köznemes. Ezek mind elismerték uruknak Lajos királyt, és örök hűséget fogadtak neki.

De nem pihent ezalatt az ellenség sem. Károly durazzói herceg és Lajos tarantói herceg, aki Johanna királynét feleségül vette, hadat gyűjtöttek a magyarok ellen.

A két sereg Capua városa mellett találkozott. De alighogy felsorakoztak, egyszerre megbolydult az olasz sereg, eldobálta fegyvereit, és futásnak eredt. A magyarok jót nevettek ezen a vitézségen, aztán bevonultak Capua városába.

Innen Lajos király továbbstietett, mert Johannát akarta elfogni. De amikor Averszába érkezett hadával, Johanna már messze járt: három gályával elmenekült Franciaországba. A gonosz asszonyon Lajos nem állhatott bosszút, de kezébe került a durazzói herceg, s rajta megtorolta ártatlan öccse halálát. A herceget azon a helyen végeztette ki, ahol Endre királyt meggyilkolták, és testét egy ablakon át a kertbe dobatta.

A nápolyi hadjárat tiszteletet szerzett a magyar fegyvereknek és sok barátot Lajos királynak.

AZ APULAI HADJÁRAT

Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán

A nápolyi hadjárat befejezése után a király hazatért, de Apuliában hagyta Lacfi Istvánt, hogy Johanna királyné híveit megtörje. Lacfi István erdélyi vajda pedig éppen arra való vitéz volt, mert szívében az oroszlánok bátorsága lakozott.

Lacfi ostrom alá vette Foggia városát, mert ez Tarantói Lajos és Johanna királyné hűségén volt. Ostromgépekkel, faltörő kosokkal addig törette a falakat, míg végül a város már csak kőhalomnak látszott.

Híre járt ennek az ostromnak mindenfelé, megtudták a bűnösök is: Tarantói Lajos és Johanna megrémült a magyarok hatalmától. Ijedtükben mindjárt sereget fogadtak, erős esküvéssel lekötötték maguknak Werner vezért, a zsoldosok kapitányát, aki egykor azt ígérte Lajos királynak, hogy sohasem támad a magyarok ellen.

Werner vezette az ellenséges sereget, s vele szemben Lacfi István csapatai állottak. A két sereg Nápoly és Aversza között ütközött meg.

Ebben a csatában Lacfi István nagy győzelmet aratott. Kétszáz nápolyi lovag és számos főúr esett itt fogságba, rengeteg volt a zsákmány is.

Ezután Lacfi István hazatért, és egyenesen a királyhoz sietett.

Azt mondta neki:

- Uram, király, siess, foglald el Apuliát, mely isten segítségével a te kezedbe kerülhet.

Mindjárt tanácsba szólította a király a vezéreket. A titkos gyűlésen elhatározták, hogy újra hadba szállnak, megindulnak Apulia felszabadítására.

A király mindig ott lovagolt a vitézek között, mellette járt Lacfi István, s úgy haladtak Zengg kikötőig, ahol hajóra szálltak. Nyolc nap múlva Ortonában kötöttek ki. Innen a király Barlettába vonult. Itt megpihent a sereg, majd elindult, hogy Canosa várát megostromolja.

A király az ostrom alatt sem tágitott, mindig ott volt a vitézek között. Amikor az ostromlétrákat a falaknak támasztották, Lajos király az elsők között lépett a létra fokára. Mondta neki Toldi Miklós, aki minden lépésére ügyelt:

- Felséged útra készül, ahogy látom. Merre kísérik?

- Fölösleges a kíséret, jó uram, mert most felesége, Johanna királyné ügyel őfelségére – mondta mosolyogva a királyné.

De a testőrkapitány nem hagyta magát.

- Nekem szigorú parancsom van Erzsébet királyné úrasszonytól, hogy felségedet soha el ne hagyjam.

- Én pedig azt parancsolom, még nagyobb szigorúsággal, hogy hagyj magunkra! – kiáltotta indulatosan a király.

- Csak meg ne bánja felséged, hogy így bánt velem! –mondta a kapitány, azzal meghajtotta magát, és magára hagyta a királyi személyeket.

Johanna jót kacagott rajta. Azt mondta az urának:

- Látod-e, jó uram, aki idegenben jár, mindig rémeket lát. Anyád is, kapitányod is azt képzei, hogy ők jobban ügyelnek rád, mint a hű feleség.

Most már Endre király is kacagott, mert hitt az álnok asszonynak.

Aznap Averszában tértek nyugovóra, s amikor a király első álmát aludta, egyszerre felzörgették. Meghitt kamarása szólította, ezért Endre király nem gyanakodott, fegyvertelenül lépett ki a hálósobából.

Abban a pillanatban orgyilkosok rohantak rá, megragadták a kezét, és meg akarták kötnözi. A király erős ökölcsapással felelt a támadásra, erre is, arra is elhullottak a támadók, de a sötét folyosó mélyéről hangok hallatszottak:

- Avanti, avanti! Előre, előre!

Amikor a király hallotta, hogy újabb csapat készül ellene, megnyitotta a hálószoba kilincsét, mert fegyvert akart hozni. De az ajtó nem nyílt meg, a királyné elfordította a kulcsot.

Ekkor az orgyilkosok újra rohamra indultak. Kézzel akarták a királyt megfojtani, mert tudták, hogy anyjától csodálatos gyűrűt kapott, s míg azt hordja, fegyver nem járja a testét. Végül kötelet vetettek a nyakába, úgy fojtották meg.

Amikor Endre király holttestét Nápolyba szállították, egybe sereglett az egész város, és úgy siratta mindenki, mintha tulajdon fiát veszítette volna el.

Endre királyt a nápolyi székesegyházban temették el, hogy nagyatyja, Martell Károly mellett nyugodjék.

Azt tartják, hogy sírjánál csodák történtek.

A borzalmas gyilkosság nem maradt bosszulatlan. Azok a férfiak és nők, akik Endre király ellen összeesküdtek, vagy az orgyilkosságban részt vettek, mindnyájan megbűnhődtek: kegyetlen halállal pusztultak el.

A NÁPOLYI HADJÁRAT

Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán

Szállott a hír, hollószárnyon szállott: Averszában meggyilkolták a magyar királyfit.

Amikor a hír Magyarországra érkezett, már úgy tudták a hírhozók, hogy Johanna királyné ajándékával, egy selyemzsinórral fojtották meg Endrét, mert Erzsébet királyné úrasszony, aki erősen féltette fiát, olyan gyűrűt húzott az ujjára, amely méregtől, acéltól megvédelmezte. Jól tudták ezt a gyilkosok, azért pusztították el oly kínos halállal a királyfit.

Fájt a szíve Lajos királynak, erősen fájt, mert igen szerette a testvérét. De a fájdalom hamar átadta a helyét a haragnak: meg akarta torolni az öccse halálát. Az is eszébe jutott, hogy a szicíliai királyságot sem engedi át másnak, mert ahhoz most már neki van joga.

De milyen más az anyai szív! Ki írhatná le annak a fájdmát? Az anya keserűségét, siralmát emberi nyelv el nem mondhatja. Kimondhatatlan keserűség tépte, mardosta Erzsébet királyné úrasszony szívét.

Urak és úrnők, hajadonok és özvegyek, Magyarország főnemesei mind összejöttek a királyné úrasszonynál, és amikor látták a fájdmát, amelyet ártatlan fiának halála miatt érzett, mindnyájuk szívét sírás és részvét hasogatta.

Miből álltak az étkezések?

A tehetősebb földesurak asztalánál igazán különlegesek az étkezések. Egy-egy étkezésen több fogást is felszolgáltak, minden alkalommal fehér kenyérrel kísérve. Egymást követték a levesek, pástétomok és halak. Utána következtek a vadak. A húsokat nyárson vagy kemencében sütötték, és mártásokkal körítették. A keresztes hadjáratoktól kezdve mindenféle, keletről érkezett ritka fűszert (fahéj, bors, gyömbér) használtak ízesítésre. Végül a desszertek java részét mézzel édesítették.

Egészségügyi tanácsok

Már léteztek diétás étkezések nagyevők számára. Javaslatokat adtak arra nézve, hogyan kell kezelni a májgörcsöt vagy a gyomorfájást. A májproblémákra tyúkot, őzhúst, rebarbarát, fejes salátát, esetleg cikóriát ajánlottak. Gyomorpanasznál a savanyú ételeket kellett előnyben részesíteni.

A konyhában

A hőség elviselhetetlen volt; a hatalmas nyitott tűzhely előtt a kukta forgatta a nyársat, amelyen a hús sült, mialatt az üst a tűzön rotyogott. Izzó parázzsal borított bő asztalokon tartották melegen az ételeket, mielőtt a szolgák libasorban behordták a lovagterembe. A rengeteg szakács, kukta és szolga mind-mind azon buzgólkodott, hogy a vendégek ne szenvedjenek hiányt semmiben. A lakoma több órán át tartott, és mindegyik felszolgálás számos előkészületet igényelt.

CSALÁDI ÉLET A KASTÉLYBAN

A földesurak számára egyik elsődleges kérdés a család, és leginkább az számított, hogy sértetlenül megőrizték a családi vagyont. Nem akarták felosztani a földet, hogy az ne kerüljön ki a család tulajdonából. Ám akkoriban kizárólag a legidősebb fiú örökölte a birtokot, ami féltékenykedést és számos tragikus eseményt idézett elő.

A kastélyban élő gyermekek

A földesúri birtokon született gyerekek közül nagyon sokan nagyon hamar meghaltak. A földesurak gyermekeinek természetesen sokkal jobb táplálkozás jutott osztályrészül, mint a parasztgyerekeknek, és nagyobb esélyük volt arra is, hogy leküzdjék a betegségeket. Még a gazdag családoknál is fiúk és lányok együtt nevelkedtek hét-nyolc éves korukig. Ugyanazt az öltözetet viselték, ugyanabban a szobában aludtak. Egy idő után elválasztották egymástól a különböző nemű testvéreket. A fiúk rendszerint messzire kerültek, egy másik várba vagy kolostorba, hogy ott részesüljenek nevelésben.

Milyen a várúrnő élete?

A várúrnő élete nem volt mindig nyugalmas, idilli. Legfontosabb feladatának számított, hogy életet adjon egy fiúnak, aki majd az atyai birtokot öröklí. Az asszony ellenőrizte a szolgák munkáját, felügyelte az élelmiszer-készletet, vagy a kastélyban készített textilek (ágynemű, ruhák, terítők) előállítását. A várúrnő kiváltsága volt, hogy ő hímezhette az átutazó kereskedőktől vásárolt legszebb kelméket. Szintén a vár asszonya ügyelt a kiadásokra. A nagy ládák kulcsait az övére aggatva hordta. És amikor a földesúr távol volt, ő vette kézbe az ügyeket, és szervezte meg a birtok védelmét.

Az alma nem esik messze a fájától

A lányok anyjuk példáját követték. Megtanultak szőni, hímezni, de táncolni és énekelni is, hogy felkészüljenek a várban tartott különféle multságokra. Főként arra tanították őket, hogyan legyen belőlük jó feleség. A lányokat mindenekelőtt a házasság tudományára nevelték.

Az urak házassága

Már nagyon fiatalon lehetett házasodni, a lányoknak 12 éves koruktól, a fiúknak 14-15 éves koruktól. A házasságokat sok esetben már gyerekkorban elrendezték, és a fiataloknak szinte nem is volt más választásuk. A családok döntöttek a frigyről, gyakran birtokgyarapítási megfontolásból. Minden az eljegyzéssel kezdődött, azaz a két család közt zajló megbeszélésekkel. Fontos pillanatok voltak ezek, hiszen az apának, aki megházasította legidősebb fiát, a saját házába kellett beköltöztetnie újdonsült rokonait, és földjei egy részét is nekik kellett ajándékoznia. Amikor a családok már megegyeztek a házasságról, akkor találkozhattak a jegyesek. Gyakran ilyenkor látták egymást először a leendő házastársak.

KÁPRÁZATOS ELEGANCIA

Az öltözék egyfajta megkülönböztető jel volt. A ruha vagy bizonyos kiegészítők, például a kesztyű, a kalap árulkodtak viselője társadalmi rangjáról. A szőrmével ugyanez volt a helyzet: a nyestprém az urakat és asszonyaikat illette meg, a macskabunda pedig a kisembereket. Minden társadalmi osztálynak megvolt a maga viselete.

Hol ruházkodnak a nemesek?

A földesurak szerették öltözközüken is megmu-tatni hatalmukat. Mivel ruhaüzletek nem léteztek, a tehetősebbek méretre csináltatták ruhájukat a szabónál. Előszeretettel választottak ritka szöve-teket, például Flandriában készült nehéz posztókat vagy Ázsiából hozott selymet, muszlint. A luxus a hosszú uszályos, bő ujjú ruhákhoz felhasznált anyagok mennyiségéből is látszott. A földesúr a családja felöltöztetésén kívül becsü-letbeli kérdést csinált abból, hogy közvetlen környezetét is felruházza, és ezáltal megmu-tassa bőkezűségét és jómódúságát.

Követik a divatot?

Akárcsak napjainkban, a divat a középkor során is folyton alakult, a ruhák rövidebbek, bővebbek lettek, vagy követték a test vonalát. A színek is változtak a divattal. A 13. század végén törvényeket hoztak az

öltözködés szabályozására. Még ha elég pénze is volt például egy polgárnak, nem volt joga úgy öltözni, ahogyan egy hercegnek.

Milyen frizurát hordtak?

A hajviselet bonyolult művészetnek számított, férfiak és nők egyaránt nagy jelentőséget tulajdonítottak neki. A férfiak korszaktól függően hosszú vagy rövid hajat hordtak, és a

legkülönbözőbb formájú kalapokat vagy külföldről beszerzett turbánokat tettek a fejükre. A nők hol fátyol alá rejtették hosszú hajukat, hol pedig művészi frizurákat készítettek hajfonataikból. És ha saját hajuk nem bizonyult elegendőnek, póthajat vásároltak. Később elérkezett a hegyes, csúcs főkötők divatja. A nők ekkoriban a fejükön igazi magas építményekkel járkáltak. Azt beszélték, ha be akartak menni egy ajtón, akkor néha össze kellett görnyedniük, - vagy beoldalaztak.

A cipők választéka

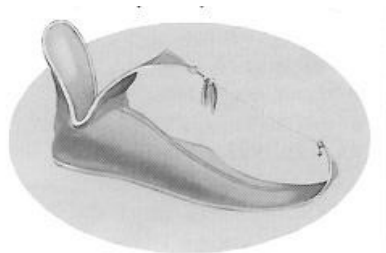
A cipők könnyűek voltak, néha selyemmel vonták be, és színes gyöngyökkel varrták ki őket. Sokszor túlságosan hegyesek, hosszúságuk pedig, viselőjének társadalmi pozíciója szerint változott. Lovagláshoz és gyalogláshoz nemesek és közemberek egyaránt magas szárú csizmát húztak. Ezek olyan szorosak voltak, hogy csak a szolgák segítségével lehetett őket levenni.

Hordtak ékszereket?

A középkorban kedvelték a gyöngyöt, ami nemcsak a koronáikat díszítette, hanem a ruhákat, a fegyvereket, és a cipőket is. A férfiak is szerettek gyöngyöt viselni. A 14. század folyamán jöttek divatba az arany ékszerek és a drágakövek.

AZ ISKOLÁTÓL AZ EGYETEMIG

Az iskolát sokáig a leendő papoknak tartották fenn. A nemeseket a tanulás nem érdekelte. Nagy Károly elhatározta, hogy iskolákat létesít azért, hogy birodalmában jó tisztviselőket képezzenek. Am a 12. századig kevés volt az iskola. A középkor végén az emberek többsége sem olvasni, sem írni nem tudott.

Legendák és mondák

ENDRE KIRÁLYFI

Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán

Két derék fia volt Károly királynak, az idősebb, Lajos, a magyar trónt örökölte, a kisebbik, Endre, a szicíliai királyságot.

Endre királyfi, aki feleségül vette a szicíliai király unokáját, teljes joggal uralkodhatott volna, de felesége, Johanna királyné megfosztotta a királyságtól, mert maga akart uralkodni.

Amikor ennek híre járt Magyarországon, a királyi család nagyon elkeseredett, és Erzsébet királyné úrasszony, a két király édesanyja útra készült, hogy kisebbik fiát meglátogassa.

Fényes kísérettel indult útnak a királyné úrasszony, úriasszonyok, nemeslányok, bárók, lovagok és udvarnokok egész sokasága kísérte. Gazdag felszerelést vitt magával, a költségekre huszonhétezer márkát készített elő, Lajos király még négyezer jó aranymárkát küldött utána.

A velenceiek jó szolgálatot tettek: saját költségükön a tengeri útra két gályát szereltek föl a királyné úrasszony számára.

Nemsokára megérkezett a királyné Apuliába, ott már nagy ünnepséggel várta Endre király és felesége, Johanna királyné.

Mialatt Nápolyban időzött, a királyné úrasszony megállapította, hogy Johanna gögös és nagyravágyó, férjét nem tiszteli, és azon fáradozik, hogy Endre királyt megfossa a koronától és az országtól.

Amikor a királyné úrasszony ezt látta, nagyon felindult a szíve, mert a fájdalom fullánkja beléhatolt.

Ezután a pápa úrhoz fordult a királyné, de ott sem járt eredménnyel. Ezért szomorú szívvel elbúcsúzott fiától, és hazaindult.

Apuliából indult el, és Zengg kikötőjén át haladt, kerek egy esztendő alatt érkezett vissza Visegrádra.

Ezután Lajos király követeket küldött a pápához, és arra kérte, hogy öccsét, Endrét, koronázza meg.

De a követek is hiába próbálkoztak, a pápa nem koronázta meg Endrét, és így Johanna királyné kezében maradt a hatalom.

Amikor a követek látták, hogy jó szóval nem érnek célhoz, vesztegetéshez folyamodtak, mert tudták, hogy az ajándékok még a bölcsek lelkét is megnyerik. Lajos király és Erzsébet királyné tudta nélkül cselekedtek: negyvennégyezer márkát ígértek a pápai kincstárnak, ha Endrét megkoronázzák.

Lajos király ugyancsak zavarba jött, amikor megtudta, hogy a követek az ő nevében ilyen nagy összegű pénzt ígértek. Arra is gondolt: ugyan miért fizessen azért, ami jogosan jár az öccsének? De végül mégis úgy döntött, hogy a pénzt elküldi, nehogy rosszindulatú emberek megrágalmazzák. Szétküldte hát az adószedőket minden megyébe, minden királyi városba, és nemsokára összeszedték a hatalmas pénzüsszeget. Pontosan be is fizették Kelemen pápa úr kincstárába.

Most már mindenki biztos volt abban, hogy Endrét késedelem nélkül megkoronázzák.

De Johanna királyné sem késlekedett: orgyilkosokat fogadott, hogy férjét megölesse.

Csakhogy Erzsébet királyné is elővigyázatos volt: magyar testőröket hagyott hátra, s ezeknek szigorúan megparancsolta, hogy egy lépést se tágihsanak Endre király mellől. Nem is tágitottak a magyarok, mindig ott jártak Endre nyomában, nehogy valaki bűnös szándékkal hozzáférjen.

De a ravasz Johanna egyszer azt mondta Endre királynak:

- Jó uram, szökjünk el Nápolyból, menjünk Averszába, szabaduljunk már egyszer az udvari néptől!

A jámbor király nem sejtette felesége szándékát, és azt mondta:

-Jól van, sok ott a vad, régen nem vadásztam már, menjünk Averszába

-Hidd el, uram, nemes vadat ejtünk el Averszában – mondta a királyné kétértelműen.

Nagy titokban felkészültek, és már indultak volna, amikor a magyar testőrök kapitánya váratlanul jelentkezett:

Nagy Károly -Császár és tanító

Nagy Károly, aki igen hívő ember volt, úgy vélte, az küldetése, hogy népét elvezesse az üdvözüléshez. Ehhez művelt papságra volt szükség, aki helyesen tudta elmondani a misét, és okítani a világiakat. Nagy Károly iskolákat akart létrehozni, hogy minden gyerek megtanuljon olvasni. Az imádságok ismerete képezte az oktatás alapját. A császár számított a kicsikre, hogy majd tanítják szüleiket.

Hol lehetett tanulni?

A tehetős földesurak meg tudtak fizetni egy házitánítót, hogy csemetéiket okítsa. Mások a kolostorok gondjaira bízta gyermekeiket. Pénz és földterület fejében oktatásban részesültek anélkül, hogy kötelesek lettek volna szerzetesi pályára lépni. A kevésbé jómódúak felajánlották gyermeküket a szerzetesrendeknek, ahol kosztot és kvartélyt kapott. A 12. században a városok növekedésével fejlődésnek indultak az iskolák, ahol meg lehetett tanulni olvasni, írni és számolni. A kézművesek és a kereskedők előnyben részesítették a városi iskolákat az egyházi iskolákkal szemben, ugyanis féltek, hogy gyermeküket elcsábítják szerzetesnek.

Milyen egy kisiskolás felszerelése?

A diákok nem iskolatáskát, hanem övükre fűzött kis bőrtarisznyát hordtak. Ebben egy viaszba mártott vagy fehérre meszelt fából készült írótablát tartottak, amelyre egy hegyes csont- vagy faeszközzel írtak.

Rövid tanulmányok

A gyerekek 6-8 évesen mehettek iskolába. Egy szakma elsajátítása 12 éves korban kezdődött, így már nemigen jártak iskolába, ha elmúltak 15 évesek.

Mikor jelentek meg az egyetemek?

A 12. század végén, amikor megszervezték a középfokú oktatást. Az egyetemek létrejötte a városok felemelkedéséhez kapcsolódott. A tanár kibérelt egy helyiséget, és órát kifizettette a hozzá járó diákokkal. Minden egyetemnek meg volt a maga szakterülete: az itáliai Bologna a jogtudományok, a franciaországi Montpellier az orvostudomány, Párizs pedig a filozófia révén szerzett hírnevet.

Hogyan zajlottak a tanítási órák?

Egy emelvényen ülve a tanár latint tanított, felolvasta és kommentálta a szövegeket. Újfajta munkamódszert dolgoztak ki. A skolasztikát, amelynek négy szakasza volt: szövegolvasás, problémafelvetés, a téma megvitatása, és a megoldás kidolgozása.

Kik voltak az egyetemisták?

Gyakran kereskedők és tisztviselők fiai, vagy esetleg egyházi emberek rokonai közül kerültek ki. Voltak szegény diákok is, akik vándorénekesként, bohócként megkeresett pénzükből fizették óráikat, és több példányban lemásolták az órák anyagát, hogy eladják vagyonosabb társaiknak.

SZERELMES ÉS KALANDOS TÖRTÉNETEK

A középkorban az írott műnek mintául kellett szolgálnia. Akár történelmi elbeszélésről, meséről, regényről, vagy hőskölteményről volt szó, gondolatokat rejtett magában a világról és a társadalomról. Így minden szó, minden költői kép mögött mondanivalót kell keresnünk.

Mit lehet tudni a szerzőkről?

A középkorban, a mai értelemben vett író szó nem létezett. A szövegeket nem mindig látták el kézjeggyel, és ha mégis, akkor általában keveset lehetett tudni a szerzőről. A szöveg is folyton alakult a másolatok révén: a másoló szavakat változtatott meg, verssorokat fűzött hozzá, és a módosításokkal egészen új szövegváltozatot hozott létre.

Milyen volt egy hősköltemény?

A verseket nem latinul, hanem az egyes országok köznyelvén írták. Az akkor Franciaországban például két nagy nyelvcsoporthot különböztettek meg: az északi és a déli nyelvjárást. A hőskölteményeket trubadúrok adták elő, hogy téli estéken szórakoztassák a földesurakat a várban. Ezek a költemények igen divatosak

voltak a 12-13. század folyamán. Legendás hősök bátor cselekedeteit mesélték el - az úgynevezett gestákat. A keresztes hadjáratba induló földesurak különösen szerették ilyen hőstetteteket hallgatni.

Népmesék

Az emberevő óriás, Piroska és a farkas, Merlin, a varázsló, Meluzina, a tündér, A szárbőr.... a mai gyerekeknek mesélt történetek közül igen sok már a középkorban is létezett. Akkoriban a kicsik és a felnőttek egyaránt imádták ezeket a meséket.

Lovagi költészet

A lovagi irodalom Dél-Franciaországban alakult ki. Olyan közönség számára készült, amely tudott olvasni. Témájaul erős érzelmek szolgáltak, de semmi esetre sem a hőskölteményekben magasztalt férfibarátság vagy a pénzről és vagyonról szóló házasság: a férfiak és nők közt dúló érzelmek szabadságáról regélt. Óriási újdonságot jelentett ez a középkor világában!

Mulatságos történetek

Az emberek kedvelték a komikus történeteket, amelyekben szereplők egyaránt endelkeztek ember és állati vonásokkal. Kigúnyolják bennük a nemest, a polgárt, vagy a jómódú parasztot. Az egyik legismertebb ilyen történet, a Róka-regény - ez a 12-13. századi satirikus francia elbeszélés-gyűjtemény nem kevesebb, mint 25,000 verssorból áll.

A regény megjelenése

A 12. század végéig a legtöbb regényt verses formában írták. Artúr királynak és lovagjainak a kalandjai például a középkor nagy sikerei közé tartoztak. Egy idő után a regény szövegét már nem versben vagy énekelve adták elő. Felolvasásra szánták, és igen fontos volt a történet sokrétűsége is.

SÚLYOS KONFLIKTUSOK - KISEBB CSATÁK

A lovagok az idejük nagy részét háborúzással töltötték. A házasságok, az örökségek megannyi ürügyet szolgáltatnak a csatározáshoz. Ha egy úr egy másik arcába dobta a kesztyűjét, ez elegendő volt ahhoz, hogy két család szembeszálljon egymással a becsületért. Idővel változtak a tétek, a fegyverek és a konfliktusok is.

Minden ok jó egy csetepatéra

Akkortájt több kisebb összeütközés fordul elő a rivális felek között. Minden ok jó ok lehetett a háborúzásra. Felhangzik a vár hívó jele, és csillogó páncéljában valamennyi lovag nyeregbe szállt vezére mögött felsorakozva. Őket a parasztok követték gyalogosan, parittyával és furkósbottal felfegyverkezve. Kevés volt az olyan csata, amelybe nagyon sok embert vontak be. Mindössze néhány csatában csapott össze több ezer katona.

Sok az áldozat?

Általában nem volt sok halott, legalábbis a lovagok körében. Őket ugyanis a páncéljuk kellőképpen védte, míg a közemberek csak egy épphogy kipárnázott ruhát viseltek. A kor krónikásai nem beszélnek a gyalogosok számszerű veszteségéről, de az áldozatok aránya bizonyára jelentősebb volt, mint a lovagoknál.

Pusztítások vég nélkül

A támadóknak az volt a feladatuk, hogy dúlják fel a szemben álló lovag földjeit. Ilyenkor elpusztították a termést, befogták a jószágot, tönkretették a szőlőskerteket, kifosztották a falvakat, és felgyújtották a várat, ha még az őrséget is le tudták győzni. A háborúzás elfoglaltságot jelentett a lovagok számára, de rengeteg keservet okozott a parasztok körében. A legkisebb riadóra a vár udvarára vagy esetleg az erdőbe és a környező mocsarakba menekültek.

Támadás!

Lássunk hát egy lovagot a hadi ösvényen, aki éppen csatlakozik a többi hűbéreshez, vezérük hadi lobogója alatt. Oldalán fegyvernőke halad a felszereléssel. A lovag több lovat is visz magával. Az egyik a csata színhelyére viszi. Amint viszont ellenség tűnik fel a láthatáron, a lovag felpattan a legjobb hátsólovára. Fogja a pajzsát, a lándzsáját az égnek emeli, és vágatni kezd. Amikor úgy harmincméternyire megközelíti az ellenséget, megsarkantyúzza paripáját, és előrenyújtott lándzsával beleveti magát a küzdelembe.

Váltságdíj

A lovagok kedvelték a háborút, és félelem nélkül indultak harcba. Azért létezett a lovagi etikett, hogy

esett a kivert fegyver. Mondják, felemelt egy bikát is két kézzel, és jócskán elhajította, olyan irtózatosan erős ember volt.

Ha már minden fegyver eltörött, akkor megkezdődött a birkózás, egymás tépése, dögönyözése. A magyarok sokáig emlegették János prágai lovagot, aki úgy odavágta ellenfeleit a porondra, hogy utána valósággal ki kellett onnan ásni őket. János nálunk sem talált legyőzőre!

Magyarországon először Pozsonyban rendeztek lovagi tornát 1220-ban. Később - egészen Mátyás király koráig - sok nagyszabású tornaviadal volt. Károly Róbert és Mátyás szeretett személyesen is részt venni ezeken a csapatos lovagi játékokon. Tudjuk, hogy Károly Róbert egyszer egy nemesember három fogát kiverte lándzsájával a viadal hevében, kárpótlásul három falut adott a pórul járt vitéznek.

Mátyás király sok esetben hívott meg külföldi csapatokat. Amikor Aragóniai Beatrix nápolyi királylánnyal lakodalmát ülte, nyolc nagy tornát rendezett Budán és Visegrádon. Maga a király is sokszor mérkőzött e párviadalokon. A magyar nép igazságos királyának lovagi tetteiről ma is mesél.

A lovagi tornákon kívül sok más sporteseményt is rendeztek Mátyás udvarában: lóversenyeket, birkózáviadalt, sőt egy cirkuszi arénában még oroszlánvadászatot is láthatott a közönség!

A lovagok vadászni is jártak: az akkor még országrésznyi háborítatlan erdőkben mindenféle nagyvadat lehetett felhajtani. Több napig üzték a hatalmas medvéket, bölényeket, szarvasokat, farkasokat.

Mátyás király halálával abbamaradnak a lovagi viadalmok is. Új, nehéz időszak köszöntött az országra. A fényes királyi udvar néhány évtized múlva a török kezére kerül, a lovagok szétszélednek, a pogányok felporzselik az országot. A lovagi harcmodor nem volt elég a törökök ellen.

De a lovagkor párviadalainak hagyománya még sokáig élt a törökök elleni harcban. Egy-egy vitézebb katonára párviadalra hívta ki török ellenfelét vagy fordítva: a török kihívásra kellett összecsapni. Ilyenkor a két sereg mozdulatlanul figyelte a vívókat.

A páncélba öltözött lovagok lassanként eltűntek, könnyebb viselet váltotta fel a nehézkes vasruhát.

Már régen beépítették a nagy játéporondokat, amikor a nagyon öregek még mindig emlékeztek, hősi történeteket meséltek.

A páncélokból, fegyverekből néhány megmaradt a múzeumokban. A páncélos vitézek régen a föld alatt porladnak, de megérdemlik, hogy megismerjük vitézségüket, tetteiket.

kicsit befűrészelték, hogy könnyebben eltörjenek. Így próbálták elkerülni a súlyosabb sérüléseket. Ha lehupant a lovag, bizony kivonszolták a küzdőtérrel, és valósággal kifejtették páncéltözetéből, amelynél több ember is segített. A kilökött lovag persze súlyos sérüléseket is szenvedhetett, kezét-lábát törhette.

Voltak aztán teljesen veszélytelen változatai is a lovagi tornáknak. Egy magas faoszlopról egy gyűrűt vagy egy kerek lapot lógattak alá, amelyet a két lovasnak gyors vágásban lándzsájával kellett leszakítania. Hol az egyik próbálkozott, hol a másik. Egészen addig játszottak, amíg valamelyiküknek nem sikerült a mutatvány. A lovagi tornák szüneteiben így szórakoztatták a közönséget.

Gyakran nem csak lándzsával vívtak a csapatok, hanem karddal és buzogánnyal is. Ha elfogytak, eltörtek a lándzsák, gyalog kardpárbajt vívtak egymással a küzdő felek, esetleg buzogánnyal csépeltek egymást. Híres volt az Ungról való Miklós, aki buzogánnyal vívott, s hosszú évekig nem talált legyőzőre. Jöttek vívni vele németek, dánok, franciák, csehek, jöttek az osztrákok, de Miklós csapásai alatt behorpadt a páncél, lelapult a sisak, a kézről messzire behorpadt a páncél, lelapult a sisak, a kézről messzire

körülvegye, védelmezze őket. A lovagoknak nem volt szabad megölniük egymást, de fogságba ejthették a másikat. Ilyenkor a fogságba esett lovag hűbéruának váltságdíjat kellett fizetnie, hogy hűbéresét kiváltsa.

Téli fegyverszünet és az Úr napja

Az egyház amennyire lehetett, beavatkozott, hogy csökkentse a fegyveres konfliktusokat. A 11. századtól tilos volt háborúzni szerda estétől hétfő reggelig, valamint az ünnepnapokon: ezt hívták az isten általi fegyverszünetnek. Télre is felfüggesztették a háborúzást. Ilyenkor megkísérelték kibékíteni az ellenségeket. Ha a kísérlet békecsókhoz vezetett, mindegyik lovag szabadon engedte foglyait.

FEGYVEREK ÉS HARCISZKÖZÖK

A barbár hordák betörésétől a középkor végéig a legkülönbözőbb fegyvereket és harci eszközöket használták a csatákban és a várak ostrománál. A századok folyamán a mérnökök igyekeztek tökéletesíteni a fegyverzetet. A számszerű alkalmazása és a puskafor feltalálása átalakította a harci technikát.

Kard

A kard kimondottan a nemesség fegyvere volt. Sokáig vágásra és nem szúrásra használták, ilyenkor a penge végét lekerékítették. Ám a 14. században a kardnak már keresztül kellett hatolnia a legerősebb páncél illesztékein is.

Lándzsa

Kezdetben a nyelét 3 méteresre csinálták, a 14.század végére aztán elérte az 5 métert. Ezzel a súlyos eszközzel nem volt könnyű bánni. A 15. században a támadás előtt a lovas a hóna alá szorította a lándzsát.

Harci szekerce és csatabárd

A közönséges baltából kifejlődött harci szekerce, majd csatabárd kezdetben a gyalogosok fegyvere volt. A lovasoknál csak a 12. században jelent meg. A 13. század végén vashegyet is illesztettek a szekerce fejére, s így jött létre, a páncél átdöfésére is alkalmas vágó-szúró fegyver, az alabárd.

Tőr

Ezt a többé-kevésbé rövid fegyvert az övön hordták. A gyalogosok törrel vágták el a földre zuhant lovagok torkát. A szúrásokat is el lehetett vele hárítani.

Buzogány

Ezzel a fegyverrel egyetlen ütés elég volt, hogy az ellenség feje betörjön. Csak a 14. században látták el tuskékkal, amikor a páncélokat megerősítették.

Íj és nyíl

Ósrégi fegyver. Az íjászok felfelé lőttek a levegőbe, nehogy nyilaikat megállítsák az ellenséges pajzsok, így az ellenfelet felülről érte a nyílzápor.

Bombarda

Az ágyú őse: masszív fakeretbe helyezett vastag fémcső. Célozni még nem nagyon lehetett vele, de a várfalak rombolására már alkalmas volt - igaz, elég gyakran felrobbant.

Hajítógép

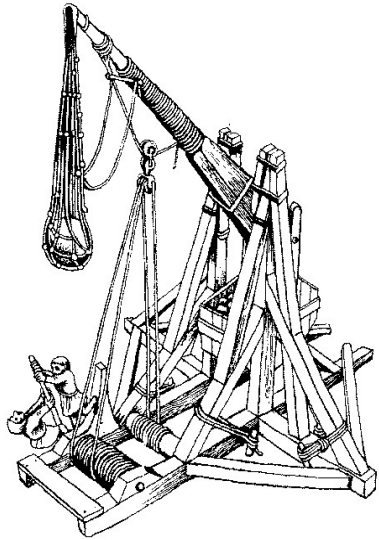
Ezt a szerkezetet a megcsavart kötélkötegekben megfeszülő energia működtette. A lövedéket egyfajta „kanálban” helyezték el, amely nagy erővel pattant fölfelé. A szerkezet felhúzásához 4-10 katona erejére volt szükség.

Katapulta

Amikor a rúd rövidebbik végét lehúzta a nagy ellensúly, a hosszabbik végére parittyaszerű tasakban felkötött lövedék (kő, égő rőzseköteg, oszlásnak indult hulla stb.) nagy sebességgel lendült felfelé, majd előre.

Hordozható fedezék

Főként várostromnál használták, s a védők nyilai ellen védte a támadók íjászait.

Ostromtorony

Ezzel kerekre szerelt, többemeletes fatoronnyal az ostromlók feljuthattak a várfal tetejére. Az ostromtoronyban rejtőzőket vastag deszkafalak, s azon vizes bőrök fedték a várvédők nyilaitól és gyújtónyilaitól.

Pajzs

A pajzs alakja és mérete koronként és vidékenként változott.

Számszerij

Ennek leggyakoribb változata kézfegyver volt, de léteztek állványra szerelt, nagyobb nyílgépek is, melyek akár 5 méteres rudakat is kilőttek 50 méteres távolságra!

Faltörő kos

Már a görögök és a rómaiak is használták. Vasfejjel ellátott hosszú gerenda, mellyel kaput és falat lehetett betörni.

Várostrom

Egy vár ostroma hosszas és költséges hadműveletet jelentett, és a kimenetele mindig bizonytalan volt: mire bevették a várat,

kifosztották, sőt néha le is rombolták. Megegett az is, hogy az események balszerencsés fordulata miatt, az őrség által visszavert támadókat a saját táborikban kezdték ostromolni!

nyeregből. A dőfés ellen pajzzsal védekeztek. Ha a lándzsa eltörött, rögtön újat adtak kézbe az apródok. Addig folytatták a küzdelmet, ameddig valamelyikük a földre nem huppant. A páncélos lovag ettől harcképtelenné vált, ugyanis a torna ezzel véget ért. A közönség óriási üdvívalgásban tört ki, a győztes lovag pedig elvehette a nyeregből kiütött, tehát a vesztes lovát és fegyvereit. A zsákmányt a párviadal színhelyén kitétték közszemlére is.

Bár a papok általában tiltották a párviadalt, az ifjak nem törődtek ezekkel a tilalmakkal. Lovagi párviadalo-kra nemcsak ünnepélyes alkalmakkor került sor, hanem gyakran így döntöttek el peres ügyeket is. Ezt nevezték bajvívásnak.

Egyszer például két nemes összeesezett valamiféle szántóföldön. Nem tudták eldönteni, hogy kit is illet meg a birtok. Hiába hozott mindegyik számos tanút, Pál országbíró úgy döntött, hogy párviadalban döntsék el a birtok sorsát. Mit volt mit tenni, a két perlekedő jól helybenhagyta egymást, s annak az igazsága győzött, aki a küzdőtéren is győzedelmeskedett. Nem mindig a pereskedők csaptak össze, hanem néha fel-fogadtak két ügyesen vívó fiatal, hogy azok vívjanak meg helyettük. A bajvívók aztán a király és az ország nagyjainak a színe elé járultak, és ott harcoltak egymással, a legkülönbébb fegyverekkel. A nemesifjak a bajvívást jó előjátéknak tekintették a háborúhoz, hadjáratokhoz.

A magyarok nagyon híres és jó bajvívók voltak. Már az 1100-as években elkerült néhány magyar vitéz Németországba, és ott számos városban megvívott a helybeli ellenfelekkel. Egyes krónikáirók szerint jártak magyar vitézek még a messzi Angliában is, hogy ott szerezzenek maguknak dicsőséget. Az angol könyvek-ben nagy elismeréssel írnak a messzi földről érkezett magyarokról. Abban az időben bizony nagy szó volt Angliába utazni. Útonálló, rosszindulatú városkapitányok, betegségek, járványok leselkedtek a korabeli utazóra. Így a magányos vitézeknek annál nagyobb elismeréssel adózhatunk.

A LOVAGI TORNÁK

Nemcsak egyes lovagok csaptak össze, hanem egész csapatok is. Minden igazi lovag arra vágyott, hogy egyszer egy csapatban mérhesse össze erejét a többiekkel. Az ilyen csapatküzdelem volt a nap fénypontja. Itt mindenki segíthetett bajtársának, nem voltak előre kiszemelt párok. Leginkább tornalándzsával vívtak. Ha egy-egy nézőnek sikerült az eltört fegyverekből elemelni egy darabot, az boldogan mutogatta zsákmányát.

A csapatok egyenlő erejűek voltak, egyforma fegyverekkel. Felsorakoztak a vonalak mentén, és vártak a bíró kürtjére. Nehezen lehetett megfékezni a felizgatott paripákat, minduntalan ki-kiugrott egy-egy nyug-talan ló. Ilyenkor mindig megvárták, amíg az apródok visszavezetik a rajtvonalra a türelmetlen állatot. Lónyihogás, vezényszavak, fegyverzaj tette feszültté a hangulatot. Közben a bíró figyelmeztette a harcoso-kat, hogy sportszerűen vívjanak, ne indulatoskodjanak, ne üssenek, ne dőfjenek nagyobb, mint amennyit kell. Aki veszít, az ne gyűlölje legyőzőjét. A csapatok vezetői felemelték a csapatzászlót, és a kürtjelre végre egymásnak rontottak. Óriási porfelhőben kavargva egymásba gabalyodott a két csapat. Roppantak a lándzsák, törtek a lándzsanyelek, vadul nyertettek a lovak, jajkiáltások és buzdító jelszavak hangzottak el. Zörögtek-csörögtek a páncélruhák. A forgolódo lovak között futkosva az apródok igyekeztek visszalökdödni a lovakról félig lecsúszott gazdájukat. Pontos és erős dőfés esetén azonban a nemes lovag menthetetlenül lepuffant lováról. Nagy hibának számított, ha a felemelt végű lándzsával száguldó lovag nem találta el ellenfelét, hanem a levegőbe dőfött. Ilyenkor megintették a versenybírók, a közönség pedig gúnyos kacagással jutalmazta az ügyetlen vitézt.

A lándzsát a küzdők a hónuk alá szorították, néha két kézzel is megmarkolták. A lándzsákat középen egy

játszottak. Vándorénekesek régi dicsőséges viadalokról emlékeztek meg. A magyarországi tornákon felcsendült az ének a boldog emlékezetű nagy királyról, Szent Lászlóról. Ő volt csak az igazi vitéz! Csatabárdjával vizet fakasztott a kőből, nem bírt vele a pogány kun vitéz!

Jöttek a bírók, akik gondosan megvizsgálták a fegyverzeteket, mindenre figyeltek. Ez volt a fegyverszemle. Az idők folyamán sokféle fegyverrel vívtak tornákat. A vitézeken először bőrruha volt, amire pikkelypáncélt erősítettek. Az apró vaskarikákból összefűzött sodronying a kardvágás ellen védte meg viselőjét. Később elterjedt a nehéz vasból készült lemezpáncél viselete. Ez nyomta, dörzsölte a lovagok testét, ezért gyapjú alsóruhát vettek fel alája, sőt a sisakok, vértetek ki voltak bélelve bőrrel vagy textillel. A vaspáncél súlyos volt, s ha nagy melegben viselték, megesett, hogy elájultak a lovagok, olyankor félbe szakadt a viadal.

A párbajokat legtöbbször lovon ülve vívták meg, kopjával, de leginkább a tornalándzsával. Ennek a fegyvernek a tartására egy lándzsatámaszt is erősítettek a mellvértre. Később a lovakra is védőpáncélt adtak, ettől aztán csak nagyon nehézkesen tudtak mozogni.

Lándzsát törtek a lovagok - olvassuk a régi párviadalokról. A tornalándzsa puhafából készült: hársból, fenyőfából, a legjobbak kőrisfából, 370 cm hosszú és 9 cm vastag volt általában. A csúcsára háromágú hegyben, ún. „rózsában” végződő vashüvelyt húztak. A lándzsával nagyokat döftek, persze hogy a hosszú rúd könnyen eltörtött eközben.

A lovag kezét tölcser formájú fémlap védte, amelyet a lándzsára erősítettek. Lándzsával csak valódi lovagok vívhattak, közönséges bajvivók, apródok, fegyverhordozók gyakorlásra sem használhatták!

A rövidebb nyelű és kisebb csúcsú lándzsát, amelyet hajítottak, gerelynek hívták, a dárda is ilyen hajítólándzsa-féle volt, amelyet még a frankok terjesztettek el.

A lovagok oldalukra kardot is csatoltak, az egy- vagy kétélű kardokat. A kardok nagy becsben álltak, sokszor jelmondatokat véstettek a kard pengéjére. Hordtak még töröket, buzogányokat. A hegyes törrel a páncél résein át lehetett szúrni. A párviadaloknál kemény csapásokat osztogattak egymásnak az ellenfelek, védeni kellett a fejet is. A legkülönbélebb sisakokat viselték, s testüket még külön is védték pajzsokkal.

A pajzsokra a családi címereket festették rá. Ennek a divatja nálunk a XIV-XV. században kezdett terjedni. Nagy Lajos királynak sok címerét ismerjük. Az egyik címere négy mezőből áll: bal felén a magyar Anjou-címer, a híres lilimokkal, a másik részben a lengyelek címere, az aranykoronás ezüstsas volt, a harmadikra a zöld halmon álló ezüst kettős keresztet festették, és végül a negyedik részben volt Dalmácia címere. Ezt egy német címerfestő készítette, aki egész Európát beutazta, és rendelésre festett címereket.

Nekünk is voltak magyar címerfestőink, némelyiküknek még a nevét is tudjuk: például Meggyesi Tamását.

A lovagok gyakran hordtak olyan selyem- vagy posztókabátot a páncéljuk fölött, amire rá volt hímezve a családi címer. Voltak akik a tornákról valóságos tudósításokat írtak, ezeket hívták tornanagyoknak. Ezekből a könyvekből megismerhetjük egy-egy torna lefolyását, a vitézek neveit.

Több fajtája volt a lovagi tornáknak. Voltak a párviadalok, amikor egyes lovagok hívták ki egymást erejük összemérésére. Ezeket páncélruhában vívták meg, de a lándzsák hegyét letompították, hogy ne okozzanak sérüléseket. A súlyos páncélba öltözött lovagot sokszor emelőszerkezettel, daruval rakták fel lova nyergébe. A párviadalnak az volt a célja, hogy a másikat kitaszítsák, földre lökjék a nyeregből. A lovagok meghatározott távolságra álltak fel egymástól. Ekkor megszólalt egy kürt, és a lovagok paripájukat nógatva egymás felé rohantak. Egyre fokozták az iramot, a lelátókon a tömeg buzdította őket, a nők sikoltoztak, a gyermekek visongtak. Lándzsáikat jól megmarkolták, és igyekeztek ellenfeleiket egyetlen jól célzott döféssel kibillenteni a

Lovagok és lovagi tornák

Kik is voltak a lovagok? És hogyan éltek és harcoltak a páncélba öltözött lovas katonák, akik a nyugati fejedelmek katonai kíséretét alkották? A királyi udvarokban fokozatosan alakultak ki azok a lovagi szokások, amelyeket ma is lovagi erényeknek mondunk. A bátorság, a királyhoz való hűség, a becsület eszménye hevítette őket, a gyengék, az elesettek, és a hölgyek védelmezői voltak ezek a páncélba öltözött, kardot, lándzsát jól forgató lovagok. Később szervezett csapatokat alkottak, ún. lovagi társaságokat és lovagrendeket.

Életüket szigorú szabályok irányították. Szerényen, mértékletesen kellett élniük, tisztelniük kellett a királyt, a főurakat, a papokat. Ha a király harcba hívta őket, hadba kellett vonulniuk. A lovagok a harcban is becsületesek voltak. Nem csalták törbe ellenfelüket, nem állítottak neki csapdát. Ezért volt a nyugat-európai lovagok számára váratlan a magyarok harcmódora. A lovagok íjat nem használtak, mert úgy gondolták, hogy nem igazságos a használata. A középkori lovagnak a háború -mai szóval élve- sport volt, amit a lovagi szabályok szerint kell megvívnia. Persze nem mindig tartották be a szabályokat, olyan esetekről is olvashatunk, amikor az egyik csapat orvul támadt ellenfelére.

A lovagok úgy gondolták, hogy az ő nemes eszményeik által a világ tisztább és becsületesebb lesz. Ez azonban csak ábránd maradt. A lovagok általában csak egymás között viselkedtek segítőkészen és nagylelkűen, mihelyt a polgárokkal vagy a parasztokkal kerültek

érintkezésbe, gyakran megfélemlítettek lovagi mivoltukról.

ELSŐ KIRÁLYAINK ÉS A LOVAGOK

A magyarok már vándorlás közben is találkozhattak nehéz fegyverzetű, láncszemekből összeállított sodronyinges bizánci lovas katonákkal. Mégis nagy tömegekben először a nyugati hadjáratok idején kerültek szembe ilyen lovas ellenséggel. Géza fejedelem udvarában már feltűnnek a lovagok. Amikor István király a keresztény hitre tért, az országba behívott idegen papokkal együtt német és más nemzetekbeli vitézek is jöttek, sőt István király az ő segítségükkel verte le Koppányt és Ajtonyt. A „vaslovagok” láttán biztosan ámulat a nép. De az új hadi szokás a lóra teremt magyarok között hamar elterjedt. A különböző csatákban, hadjáratokban kitűnt vitézek eleinte csak sodronyvértet öltöttek magukra, és ebben pompáztak a királyi udvarban. Bizony nem tetszett ez mindenkinek. Sokan szidták az idegen divatot, a szokatlan viseletet; „nem való ez nekünk”- mondogatták az öregek.

Kálmán királyunk törvényeiben olvashatjuk, hogy bizonyos pénzjövedelem után egy „vasba öltözött” katonát kellett kiállítani a nemeseknek háború idején. A közkatonák és a nemesemberek többsége azonban sokáig megmaradt őseink fegyverénél és harcmódoránál. Az íjat még hosszú évszázadokig sikerrel használták. Tudjuk a régi írásokból azt is, hogy amikor a német császár megtámadta az országot, a magyarok nyílzápora után kétszáz nyílvesztőt számoltak meg egyetlen sátorba fűródva.

A LOVAGVILÁG FÉNYKORA MAGYARORSZÁGON

I. István óta több mint háromszáz év telt el s a lovagi viselet, fegyverzet elterjedt Nagy Lajos királyunk udvarában. A főurak erre az időre már úgy öltözködtek, mint ahogy a nyugati udvarokban is szokás. Honnan tudjuk mindezt? A régi könyvek, festett kódexek képeiről megismerhetjük a hajdani viseletet, Nagy Lajos sodronyvértés lovagjait például a híres Képes Krónika címlapjáról. A régi okleveleket pecsétekkel hitelesítették, a reánk maradt pecsétek is sok mindent elmondanak nekünk. Gyakran ábrázoltak vitézeket, lovagokat, mint például Benedek Bán pecsétje, ahol a bán pontosan olyan páncélban ül a lován, mint egy korabeli francia lovag. Megmaradt IV. Béla király fiának a pecsétje, rajta István herceget sodrony páncöltozetben, a fején fazéksisakkal láthatjuk. Lábát páncéllemezzel védi, kezében zászlós lándzsát tart.

Nagy Lajos uralkodása idején (1342-82) a királyi udvar egyre több időt tölt Budán és Óbudán. A nemesemberek sorra építenek házakat maguknak Budán, vidám és zsongó élet bontakozik ki a várhegyen. A lovagok közül sokan a király leghűbb támaszai, míg mások éppen esküdt ellenségei az uralkodónak. Egy-egy erőskezü s gátlástalan lovag számos várat, falvat és hatalmas földterületet mondhatott magáénak.

Híres lovag volt Lackfi István és öccse, Lackfi András. Az előbbinek négy fia volt, ezek hűségesen követték a királyt hadjárataiba, és vitézül helyt álltak a csatákban. Mondják, egyszer Lackfi András egymaga négy olasz vitézzel került szembe: „Jöhettek egyszerre is, úgysem félek tőletek! Apró darabokra hasítom a fületeket!” - kiabálta a magyar. Az olaszok azonban tudták, hogy mi az illem, csak egymás után álltak ki párviadalra András lovaggal. Már hármat megsebesített közülük, amikor a negyedik került sorra. „Veled is elbánok!” - kiáltott rá a nagy termetű olasz vitézre. „Nem olyan legény vagy te, öcsém, több babot kell neked ennek ahhoz” - válaszolta nevetve amaz. Hosszú ideig csapkodták egymást karddal, buzogánnyal, de nem bírt egyikük sem a másikkal. Egyszer aztán Lackfi András buzogánya úgy eltalálta az olasz sisakját, hogy az behorpadt, és egészen rácsúszott az olasz vitéz orrára. Abba kellett hagyni a verekedést. Jót kacagtak ezen a párbajt figyelő sebesült olaszok is. „Na, most elbántál velem, te legény, de visszafizetem neked!” - fogadkozott az olasz, miközben alig tudták lerángatni a fejről a rászorult sisakot. „Állok elébe” - mondta András. Lackfi András ezért a hőstettéért három falut kapott a királytól. (A Lackfi családból aztán több nádor is kikerült.) Nagy Lajos udvartartásában szolgált Széchy, a Bebek, az Újlaki családok számos fia is. A király fényes udvart tartott. A külföldről érkező előkelő küldöttségek, követségek elárasztották Budát. Ilyenkor hetedhét országra szóló lakomákat, pompás ünnepségeket rendeztek a vendégek tiszteletére. Zászlókkal díszítették fel a girbegörbe házsorokat, mutatványosok, bohócok, mulattatók, vándorzenészek lepték el várost, és jöttek a koldusok, a kéregetők seregestül a pénzadományokban reménykedve.

Fényes kísérettel, fiatal lovagok díszesen öltözött csapatával érkeztek meg a vidéki főurak. Fegyverhordozók, ételhordozó szolgák, szakácsok, fegyverkovácsok kísérték el gazdájukat a hosszú útra. És jöttek a külföldi lovagok is, dicsőséget, nevet és vagyont szerezni a hazájuktól távoli országba. Ha valakinek szerencséje volt, és egy győztes hadjáratban szolgálhatta vendéglátó királyát, gyakran kapott jutalmul falvakat, birtokot. Sokan végleg megtelepedtek Magyarországon.

A lovagok Budára özönlésével vándorköltők, muzsikusok, énekesek is feltűnnek a vendégseregben. Némelyik gazdagabb lovag drága pénzért muzsikusokat fogadott fel, hogy hőstetteit zengjék, és mindenfelé hirdessék. Nagy Lajos bőkezűen pártolta a külfönből jött művészeket, ellátta őket minden jóval.

LOVAGOK A HÁBORÚBAN

Nagy Lajos nápolyi harcaiban sok magyar lovag vett részt. Ezek a hadjáratok hősi kalandok és vitézkedések hosszú sorából álltak. Az egyik várostromnál Lajos király maga is megpróbált felmászni az ostromlétrára, de egy kő eltalálta, mire a király sebesülten zuhant le a létráról.

„Vigyázz, király uram, nagy bajod leszen néked - kiáltott le az olasz vitéz-, jobb lesz, ha nem jössz ilyen közel hozzánk!” Utána a saját harcosaihoz fordult: „Ti pedig, várjatok ezzel a hajigálással, mert a magyarok vitéz királyának még valami baja esik.” És a katonák megvárták, amíg a királyt hátraviszik, addig nem harcoltak.

Sokszor megtörtént, hogy a két ellenséges sereg közösen jelölte ki a csata színhelyét, s ott kivágták a fákat, bokrokat, hogy semmi se zavarja őket. A két csapat vezére gyakran külön összecsapott még az ütközet előtt, hogy így döntse el a küzdelmet. Sokszor csak nagy hangon szólították egymást: „Na, te vitéz, állj ki ellenem, ha mersz!” - kiabálták. Aztán gondosan megegyeztek az összecsapás feltételeiben. Bizony az is megessett, hogy mit sem törődtek az iménti megállapodásokkal, s egymásnak ugrott a két sereg. Nagy Lajos mindig az első lovag volt. Az ő uralkodása alatt több lovagrend is működött Magyarországon, amelyek szabályzatokban ki is mondták, hogy tagjaik kötelesek a királyt párviadalokban és „vigasságokban” követni. A tornákon győztes lovagok a királytól remekművű fegyvereket, tán még aranysarkantyút is kaptak!

A PÁRVIADALOK

A középkorban gyakran rendeztek lovagi tornákat, párviadalokat. S ezek bizony nagyon hasonlítottak egy mai sporteseményhez.

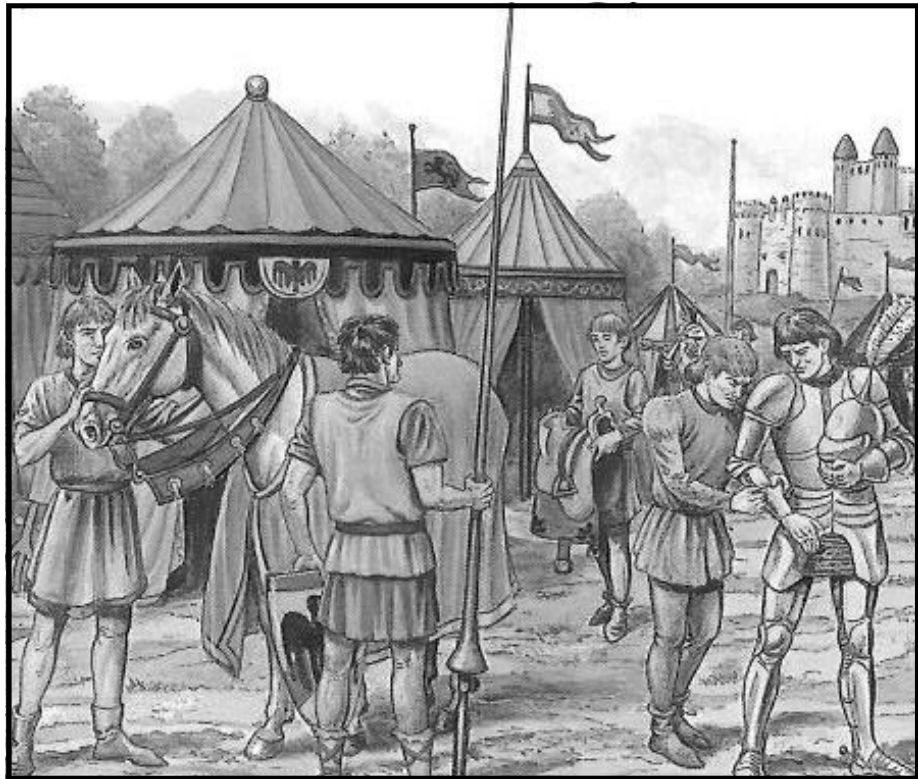
Már elmondtuk, a lovagok egyik fő célja az volt, hogy párviadalokon, bajvívások alkalmával mutassák meg fegyverforgatásban való kiválóságukat, jártasságukat. Először talán egy német császár rendezett ilyen tornákat, amelynek később a francia királyi udvarban támad nagy divatja. Itt alkották meg az első szabályokat is, amelyeket aztán mindenütt, ahol lovagi párviadalokat vívtak, idővel átvettek.

Ha valahol egy ilyen párviadalnak híre ment, hatalmas tömegek igyekeztek a színhelyre. Belépőjegyeket árultak: a jobb helyért többet kértek, a rosszabbért kevesebbet, akár ma egy stadionban. Már napokkal előbb szorgalmas ácsok dolgoztak a párviadal helyén -amely hol csak füves rét volt, hol a városi piactér-, és lelátókat ácsoltak. Jöttek éktelen lármával a különböző árusok is, ezek bódékat állítottak fel; pecsenyesütők, édességárusok serege lepte el a látványosság környékét. Nagy hangon kínálgatták a portékájukat a bámész nézőseregnek.

Kísétáltak a nemesasszonyok is új ruhájukban páváskodva, szolgálóleányaik kíséretében.

Ha a király is megjelent, neki külön díszes emelvényt készítettek, bevonták vörös bársonnyal, feldíszítették a király címerével és vörös-fehér csíkos zászlójával.

A nagy napon megérkeztek az urak is: a nemes lovagok. Paripáik fújtattak, patájukkal szüntelenül kapáltak. A lovakon vastag lepel lógott, az ún. kötény, a ló oldalára erősítették a címertartó pajzsot. A fürgé szolgaszemélyzet sátrat vert, kitűzték a zászlókat és a családi címereket, amelyeket a király adományozott a hőstetteikért. Ha messze földről ismert vitézek voltak a küzdő felek, akkor 20-30,000 ember is eljött megsodálni őket.

A híresen vívó lovagok körül ott tüsténkedtek az apródok, azok a felserdült ifjak, akik már szintén beöltöztek a lovagi öltözékbe. Csutakolták, dörzsölték a lovakat, segítettek a páncél felöltésénél. Nagy megtiszteltetésnek számított, ha egy ifjú a torna résztvevői körül serénykedhetett. Ha apródnak fogadták fel, megnyílhatott előtte az út a felemelkedésre, a külföldi hadjáratokban való részvételle.

Miközben folytak az előkészületek, állandóan szólt a zene, a legkülönbélebb hangszerek muzsikája keveredett a lovak nyerítésével, részegek kurjongatásával. Trombiták, sípok, dobok indulókat, táncdallamokat